EGO

JUNI/JULI 1982

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING IN DE KRIJGSMACHT

Ridderstraat 42 - Postbus 278
4100 AG Culemborg Tel. 03450 - 2630

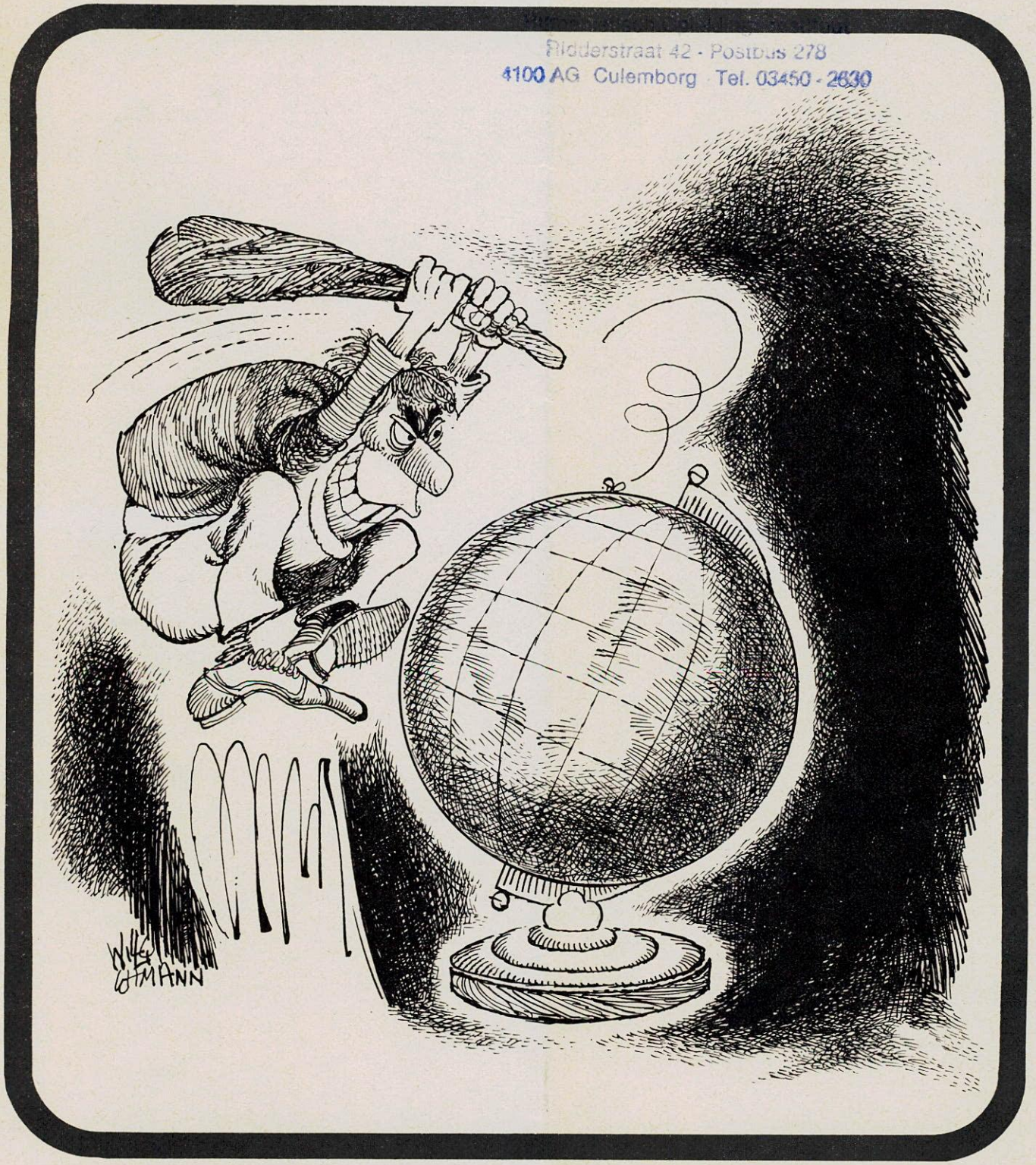

EGO

MAANDBLAD VAN DE DIENST HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING IN DE KRIJGSMACHT

nr. 6 juni/juli 1982
21e jaargang

Abonnementsprijs ƒ 12,– per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische Geestelijke Verzorging te Zeist. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Redaktie:
Wim Heij (voorzitter),
Jacques van den Blink (sekretaris),
Frank Spoelstra (eindredakteur),
Klazien van Brandwijk, Hans Schonk

Adres red. en admin.:
Bureau hoofdraadsman
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist.
Tel. 03404-14436.

Vaste medewerkers:
Seine van de Belt, Bert Brounts, Adriaan Bijl, Anton Constandse, Sietse van der Hoek, Ruud Janssen, Jan Kooijman, Willy Lohmann, Frits Maas, Leo van Opzeeland, Rien Robijns, Adriaan Soeterbroek, Jan Stoof, Frans Wermer, Koos van de Wetering, Hans van Wissen.

Vormgeving:
Joop van Rossum/Frank Spoelstra

Druk:
Brouwer Offset b.v. Utrecht
Gedrukt op kringlooppapier

Inhoud

De Tragiek	2
Humanisme en politiek (12 en slot)	4
Popstromingen (4)	6
Studiedag over kernwapens...	8
De spanning tussen loyaliteit en solidariteit (2)	10
Frits Müller	12
De amateur	14
Afscheid van raadsman Wim Stuyver	17
Dienstplichtigen en „hun" vakbonden	18
Een beroepsmilitair kreeg gewetensbezwaren	21
Jozef Cantré	22
Lezers schrijven	25
Boeken/bladen/brochures	26
EGO-puzzle	27

EGO: niet voor de poes

De tragiek

Eind november 1979 is Neerlands Hoop opgebroken. Sindsdien trekt Bram (Vermeulen) met zijn band „De Toekomst" door het land. Freek (de Jonge) is in zijn eentje doorgegaan in twee voortreffelijke programma's „De Komiek" en „De Tragiek". Hij staat thans met „De Mars" in de nederlandse theaters. De vraag waar menigeen zich het hoofd over brak of Freek de Jonge er alleen in zou slagen de hoogte te bereiken die Neerlands Hoop had, kan na drie programma's zeker positief worden beantwoord.

Na „De Komiek" is nu ook „De Tragiek" in boekvorm verschenen. Freek de Jonge opent zijn tweede tekstboek met „Een woord vooraf van de schrijver", waarin hij stelt:

„De Tragiek was een door mij impulsief gekozen titel voor mijn programma, na De Komiek. Toch heeft die naam tijdens het spelen wel een betekenis gekregen. Neem je De Komiek als relatie publiek-artiest, dan kijkt de zaal naar De Komiek en wenst te lachen.
Bij De Tragiek keren we de relatie om en kijkt de artiest de zaal in en moet wenen. Een kritikus heeft terecht opgemerkt over de tekst van De Komiek, dat het geschrevene het gevolg was van het op het toneel uitgesprokene. Bij De Tragiek heb ik de tekst veel meer van tevoren opgeschreven, een ontwikkeling die op den duur wel tot een roman moet leiden."

Ik zit hier maar te zitten in mijn woning
muren komen op mij af
muren vol herinneringen
aan hem om wie ik alles gaf
hem hoefde ik niks uit te leggen
mij begreep hij ook meteen
ik hoor hem vlak voordat hij stierf nog zeggen
Lieveling blijf niet te lang alleen

Misschien moet ik naar andere landen
zwerven gaan op zoek naar hem
mijn lichaam zoekt andere handen
mijn hoofd verlangt een andere stem
ik zou zo graag de wonden helen
waar moet ik met mijn liefde heen
ik zou zo graag mijn leven delen
wat moet een mens
een vrouw alleen

Ik hoor ze achter mij wel praten
mannen aan de bar in het café
als er maar een gat in zit zo gaat het
en schatje ga je even met me mee
die rotkop leg je toch gewoon een krant op
benen leg je op den duur opzij
het is net of je 'm in een lekke band stopt
zo praten ze daar over mij

Misschien moet ik naar andere landen
zwerven gaan op zoek naar hem
mijn lichaam wil andere handen
mijn hoofd verlangt een andere stem
Ik zou zo graag de wonden helen
waar moet ik met mijn liefde heen
ik zou zo graag mijn leven delen
wat moet een vrouw
een mens alleen

Het tekstboek laat zich bijna als een roman lezen. Dat komt vooral, doordat de reakties van het publiek in de tekst zijn opgenomen. Een goed voorbeeld treffen we aan op blz. 13. In de tekst staat:
„Nu had ik graag dat iemand uit het publiek mij even assisteerde (een paar seconden stilte), sprak de dompteur mistroostig".
De reaktie van het publiek is:
Het publiek voelt zich even aangesproken en haalt dan opgelucht adem.

Aldus lezende telt „De Tragiek" twee hoofdpersonen, de akteur (Freek de Jonge) en het publiek. De lezer van het tekstboek wordt, als in een roman, gekonfronteerd met de wisselwerking tussen de twee hoofdpersonen. Naast de verteller treden in „De

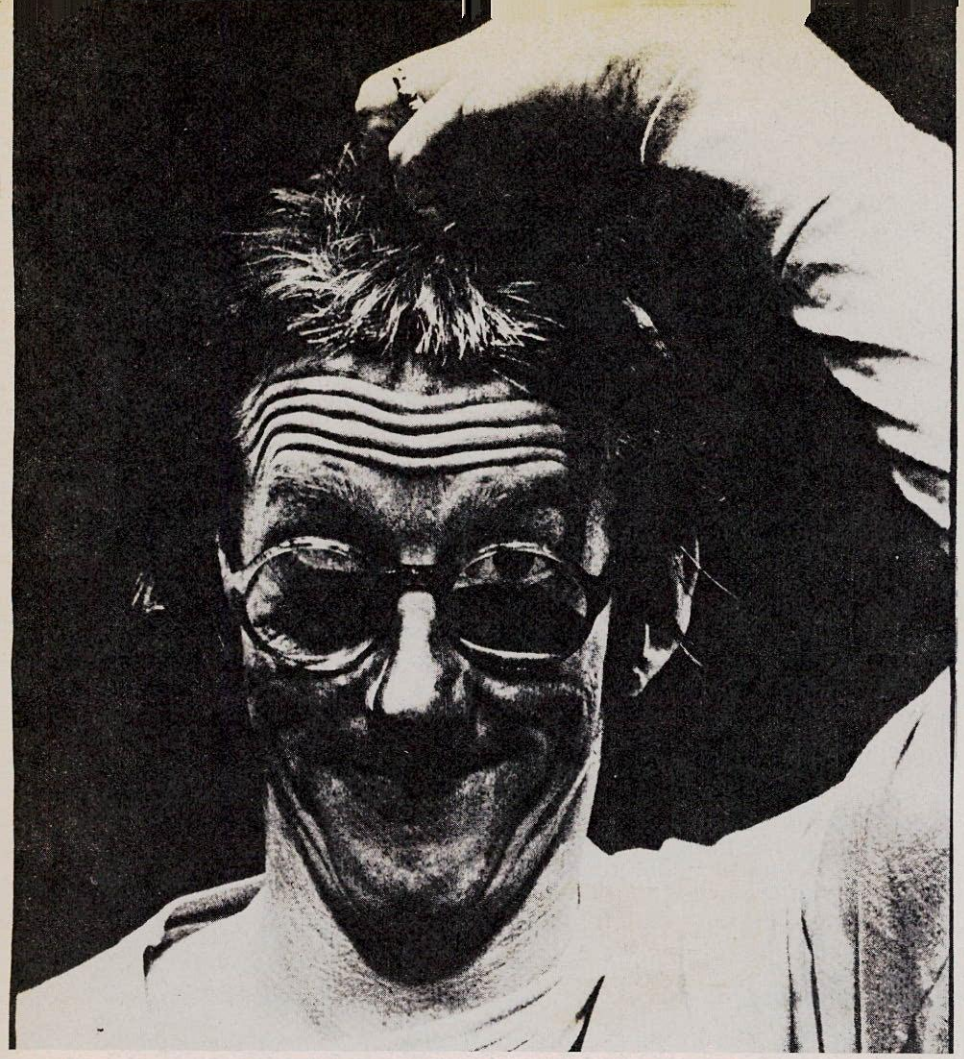

Tragiek" vier personen op, die aangeduid worden als „figuren".
Aan het einde van de voorstelling hangen drie ervan als poppen aan koorden, terwijl de laatste figuur tussen hen rondloopt, hen groet en met hen tracht te konverseren.
„De Tragiek" laat zich, ook zonder de voorstelling te hebben gezien, uitstekend lezen. Een van de belangrijkste kenmerken van „De Tragiek" is de redenering die tot het uiterste wordt volgehouden, met als uitkomst een schijnbaar absurde konklusie.
Onderstaande tekst illustreert dat treffend:

. . .zolang je wilt
blijf je consumeren en discussiëren
en zolang je consumeert-discussieert
ben je geen bedreiging voor de werkgelegenheid
en zolang je de werkgelegenheid niet bedreigt
ben je geen bedreiging
voor de bestaande orde
en zolang je de bestaande orde niet bedreigt
kan 's lands grootste kruidenier op de kleintjes letten
en 's lands grootste ouwehoer
een top salaris opstrijken
Willen moet je
en niets zijn!
Die konklusies maken op de toeschouwer (en ook op de lezer) een verpletterende indruk.
De ontwikkeling naar een roman, waar Freek de Jonge in zijn voorwoord over rept, is zeker niet overdreven.

Wim Heij

Freek de Jonge: De Tragiek. Uitgave van „De Harmonie" te Amsterdam. Prijs ƒ 24,50.
(LP nr. 203 774-320; musicassette nr. 403 774-352)

Hij koopt een ezel
trekt 'm aan zijn staart
en roept:
Ezeltje strek je, Tafeltje dek je.
En er ploffen een paar kolossale drollen op de weg
Het plaveisel wordt gevuld met een paar enorme drollen.
En in een flits....
Jajajajajaja!!!!!
Hij moet het leed der wereld vorm geven
opdat de mensheid de schellen van de ogen valle.

Hij koopt linnen,
penselen.
Zet het doek op de ezel
doopt de penselen in de stront
en begint te schilderen.....

En het is prachtig....
schokkend.....
geraffineerd lijnenspel
hoewel abstract wortelend in een oud-hellinistische
traditie met hier en daar een parodiërende knipoog naar
oude egyptische hieroglyphen-motieven en hoewel de duidelijk
expressionistische kleurschakering nu en dan onbeschaamd
naar het impressionisme lonkt kan het magisch-futuristisch
engagement van de kunstenaar toch niet.....
kortom:
Het moet verkocht.
Maar aan wie?
Kijk eens
bij het leed der wereld
kan die kunstenaar met die keutelprent
niet aan komen kakken
Dat hoeft maar in de spiegel te kijken
en is klaar voor minder geld.

vaste prik

EGO: een moment voor jezelfredzaamheid

op de markt van welzijn en geluk wordt ook de oorlog gedecentraliseerd en voortaan uitgevochten tussen lokalende overheden

raketten: hemelbestormtroep

politici maken van de nood een deugd – al naar gelang geloof, hoop of liefde

leger: basisvoorziening

tweedracht maakt macht

premier: iemand met kennissen van zaken

journalisten: hinder laag

soldaten: minder laag

oud wapen: inlegkruisraket

het westen vecht voor z'n laatste kans om aan degradatiegevaar te ontkomen

noem één kernkoppelbaas die af wil van de monsterrol

oorlog: internationale arbeidsverdeling

matheid: door 't dal moeten en er met 't klimmen der jaren als een berg tegen opzien

Reagan wil een holy ghostwriter

solodariteit

hooggelegen banen hebben hun beste tijd gehad

een soldaat kan naar de maan lopen

EGO haalt je uit de put

vaste prik: je maandelijkse geinstiller

Humanisme en politiek (12 en slot)

Natuurlijk hebben humanisme en politiek heel veel, zo niet alles, met elkaar te maken. Een humanisme, dat alleen maar mooie gedachten in fraaie bewoordingen zou verpakken is nauwelijks de moeite waard er een woord aan te wijden. Het gaat in het humanisme om het denken ... èn om het doen. In het eerste artikel van deze serie hebben we als uitgangspunt gekozen, dat de kern van het mens-zijn is het zèlf denken, zèlf kiezen en zèlf beslissen. Dat stelt de nodige eisen aan de samenleving en dus aan de politiek, die zich bezig houdt met de vormgeving aan de samenleving.

En toch, als vandaag of misschien morgen iemand het in zijn hoofd zou halen een humanistische politieke partij op te richten of het Humanistisch Verbond zou willen omvormen tot een politieke groepering, dan zou ik mij niet onder de méde-, maar onder de tégenstanders scharen.
Waarom? Omdat humanisme en politiek weliswaar beide van doen hebben met de mens in de wereld, maar op verschillend niveau en daarom op verschillende golflengten opereren.
Een humanistische partij zou suggereren, dat haar programma de enige mogelijke politieke konsekwentie zou zijn, die kan volgen uit de humanistische uitgangspunten. Dat zou zo'n partij heel dicht in de buurt brengen van de confessionele partijen, die zich zogenaamd baseren op de bijbel of op het evangelie van Jezus Christus.
Politieke partijen moeten zich baseren op politieke uitgangspunten en niet op levensbeschouwelijke. Een directe verbinding tussen politiek en levensbeschouwing is de dood voor de politiek en gevaarlijk voor de betreffende levensbeschouwing.
Of we elf of 26 provincies moeten hebben. Dat is niet uit het humanisme af te leiden. Evenmin als uit de bijbel of het evangelie. Of is er misschien een gebod: Gij zult nooit veranderingen aanbrengen in dat, wat is?
Ook de vraag, hoe je het beste de werkgelegenheid kunt herstellen, is met behulp van de humanistische uitgangspunten niet op te lossen. Twee humanisten kunnen op dit punt volkomen verschillen, terwijl een humanist en een christen het roerend eens kunnen zijn.
De politieke praktijk bewijst dat. In de PvdA, D'66, de VVD, de PSP zitten humanisten en christenen van verschillende kerken, broederlijk en zusterlijk, naast elkaar. En ik ben geneigd te zeggen: zo moet het ook. Een politieke partij moet politiek eensgezinden verenigen.

Humanisme een kompas

Humanisme is net als iedere levensovertuiging een soort kompas. Een kompas wijst een richting aan. Een levensovertuiging is een gerichtheid in het denken en doen van mensen, ook in het politieke denken en handelen. Een kompas werkt door de kracht van het aardmagnetisme, dat zich niets aantrekt van grenzen tussen land en water, van zeestromingen, bergen en dalen.
Politiek bedrijven is te vergelijken met zeilen, met de wind pal tegen, in een vaarwater vol draaikolken, rotsen, ijsbergen en klippen. Wie daar koppig en orthodox de steven recht in de wind naar het doel stuurt, zit snel aan lager wal of vaart zich te pletter op een rots.

Oorlog en vrede

Het spreekt dunkt me vanzelf, dat we als humanisten vóór vrede zijn en tegen oorlog. Wie de oorlog verheerlijkt als de situatie, waarin mensen en volken tot hun hoogste ontplooiing komen, is geen humanist. Humanisten zijn ook niet alleen tegen een kernoorlog en tegen kernwapens, omdat die tot een totale vernietiging van de mensheid zou leiden. Even goed tegen een oorlog met conventionele wapens, geweren, bajonetten en kanonnen. Alle oorlogen in het verleden waren mensonterende verschrikkingen, waarin mensen vaak werden geofferd aan heel twijfelachtige waarden. Daarover zijn dunkt me alle humanisten het eens.

Een heel andere vraag is echter, hoe we in een wereld, die barst van politieke, sociale, economische en ideologische spanningen, van onrecht, agressie en geweld (kijk naar onze voetbalvelden en naar het enthousiasme, waarmee de Engelsen onder hun ijzeren lady en de Argentijnen onder hun diktator ten strijde trekken) het uitbreken van een derde wereldoorlog kunnen voorkomen? Een wereld bovendien, waar het meest geavanceerde wapentuig als warme broodjes over de toonbanken gaat. Om de werkgelegenheid in stand te houden, zegt men. Opdat het vrije bedrijfsleven de winst kan maken, die men nodig heeft om de volgende generatie nog veel geavanceerder oorlogstuig te kunnen laten uitvinden en produceren, kan men eraan toevoegen.
En niet in de laatste plaats een wereld, waarin de bevolkingsdruk binnen de volgende twintig jaar nog eens zal verdubbelen, zonder dat de voedselproduktie daarmee gelijke tred zal houden.
Als je daarbij nog rekent, dat in de verhouding tussen volken en staten de zaken nog steeds worden geregeld volgens het recht van de sterksten, dan ziet het er somber uit.

In dit complexe geheel van vragen verschillen humanisten wel van mening. Vooral ook omdat ze zelf willen denken, zelf uit de mogelijkheden willen kiezen en tenslotte zelf willen beslissen.

Hoe dienen we de vrede?

Als ik zo om me heen kijk heb ik de indruk, dat de meeste humanisten, wat de kernwapens betreft het standpunt delen van het IKV: Die dingen zo gauw mogelijk Europa uit, te beginnen bij Nederland.
Er zijn er echter ook, die wijzen op de centrumfunktie die Nederland, alleen al door zijn ligging, vervult in internationale strukturen, waar we moeilijk uit kunnen treden.
En ook, die zeggen: we zijn er niet met het afschaffen van zelfs alle nucleaire wapens in de hele wereld; wat toch overblijft is de kennis om ze te maken. Die is niet te vernietigen.
In een wereld vol politieke spanningen zou het de weg weer vrij maken voor een oorlog met conventionele wapens. Maar zelfs als we een derde wereldoorlog zouden beginnen met handboog en goedendag, middeleeuws „romantisch", dan nog zou die onherroepelijk eindigen in een kernoorlog. Geen staat in oorlog laat zich afmaken, zolang hem nog middelen ter beschikking staan de totale nederlaag te ontlopen.
Als we een derde wereldoorlog willen voorkomen zullen we de problemen moeten oplossen, die oorzaak en aanleiding kunnen zijn om een oorlog te beginnen, de welvaartskloof bijv. tussen Noord en Zuid.

De welvaartskloof

Het verschil is ontstaan en steeds toegenomen:
1. Door de grote voorsprong in wetenschap en techniek in Europa, Amerika, Rusland en Japan.
2. Door de geweldige groei van de bevolking in de derdewereldlanden, veroorzaakt door een begin van toepassing van moderne medische hulp en hygiëne. Pest, cholera, pokken, malaria en gele koorts zijn ook daar met succes bestreden, zonder dat er een effectieve geboortenregeling tegenover staat. Die komt ook niet, zolang er geen A.O.W. is.
3. Door het feit, dat bij handel tussen rijken en armen, de armen altijd aan

het kortste eind trekken.
Om die kloof te dichten hebben we alle vindingrijkheid en energie nodig, die nu in de bewapeningswedloop wordt verspild.

Het werkloosheidsprobleem

Nog een probleem, dat vredebedreigend is. Dat hebben we ervaren in de jaren '30, toen de werkloosheid en de armoede als gevolg van de economische crisis uitmondden in de tweede wereldoorlog. De werkloosheid van nu heeft meer dan één oorzaak, maar het zal een reuzetoer zijn om het recht op arbeid, zoals dat in art. 23 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is geformuleerd te realiseren. Onze ondernemingsgewijze produktie, met het winststreven als stuwkracht, doet geholpen door wetenschappers en uitvinders al het mogelijke om mensen te vervangen door apparaten, door computergeleide robots.
Dat betekent, dat mensen, opgeleid en opgevoed met het idee, dat werken moet (in het zweet des aanschijns . . .) hun leven op een heel andere manier moeten gaan inrichten.
Maar ook dat de grondslagen onder het systeem van de vrije marktecononomie worden weggeslagen.

Aan wie moeten ondernemers hun door automaten gefabriceerde waren slijten als ze mensen de mogelijkheid onthouden met werken een inkomen te verwerven?

Zo ver is het nog niet, zegt men. Nee, nog niet helemaal. Maar het begin is er en dat is al voldoende om spanningen, sociale onrust en conflicten te veroorzaken.
Ik denk aan de vele jongeren, die geen werk kunnen vinden, zich grenzeloos vervelen en geen toekomst zien.
Het antwoord, dat de nationale politici daarop hebben schiet kennelijk tekort in fantasie. Het valt immers moeilijk in te zien, waarom we zouden moeten bezuinigen terwijl we blijkbaar overal teveel van hebben.
Ik denk overigens dat dit probleem door bovennationale bestuursorganen zal moeten worden opgelost. Die zijn er nog niet, maar ze zijn wel noodzakelijk om de economische machten onder de controle van de rede te brengen.

Humanisme in het politieke spectrum

Democratie-diktatuur
Confessioneel-niet-confessioneel
Links-rechts
Het humanisme is duidelijk voor meer democratie en tegen elke vorm van diktatuur, autoritair of totalitair, van west of van oost, van Amerika tot Rusland. Ook is duidelijk, dat je bij confessionele partijen geen humanisten zult vinden. Blijft over de vraag, waar bevinden humanisten zich op de lijn van de links-rechtstegenstelling?

MIDDEN					
links van het midden				rechts van het midden	
LINKS				RECHTS	
radicaal links					extreem rechts
CPN	PSP	PvdA	D'66	VVD	

Verspreid: van PSP tot de linker vleugel van de VVD. Daarbij moet worden aangetekend, dat de politieke uitspraken van het Humanistisch Verbond de VVDers gewoonlijk verontrustten en de PSPers niet ver genoeg gingen.
Wie het geheel overziet moet wel tot de conclusie komen, dat in humanisme het zwaartepunt links ligt.
Daarbij zou ik links willen omschrijven als: verzet, van protest tot opstand, tegen de ongelijkheid in macht, welvaart en rechten, die er tussen mensen bestaat.
Rechts daarentegen als de verdediging van de verworven voorrechten, verkregen in de beroemde of beruchte strijd om het bestaan.
Die omschrijving verklaart bij links de wil om de wereld te veranderen; bij rechts de sterke neiging tot conservatisme; de linkse achterdocht tegen gezag en autoriteit en de ingebakken voorkeur voor de oppositie, terwijl links aan de andere kant de overheid en de staat grote bevoegdheid en verantwoordelijk wil toekennen om de economie te regelen en de zwakken in de maatschappij te beschermen tegen de sterken.
Tenslotte: Het moet dunkt me iedereen duidelijk worden uit deze omschrijving, dat een linkse diktatuur even grote onzin is als een vierkante cirkel. Diktatuur is altijd en overal, west of oost, rechts, extreem rechts.

Seine van de Belt

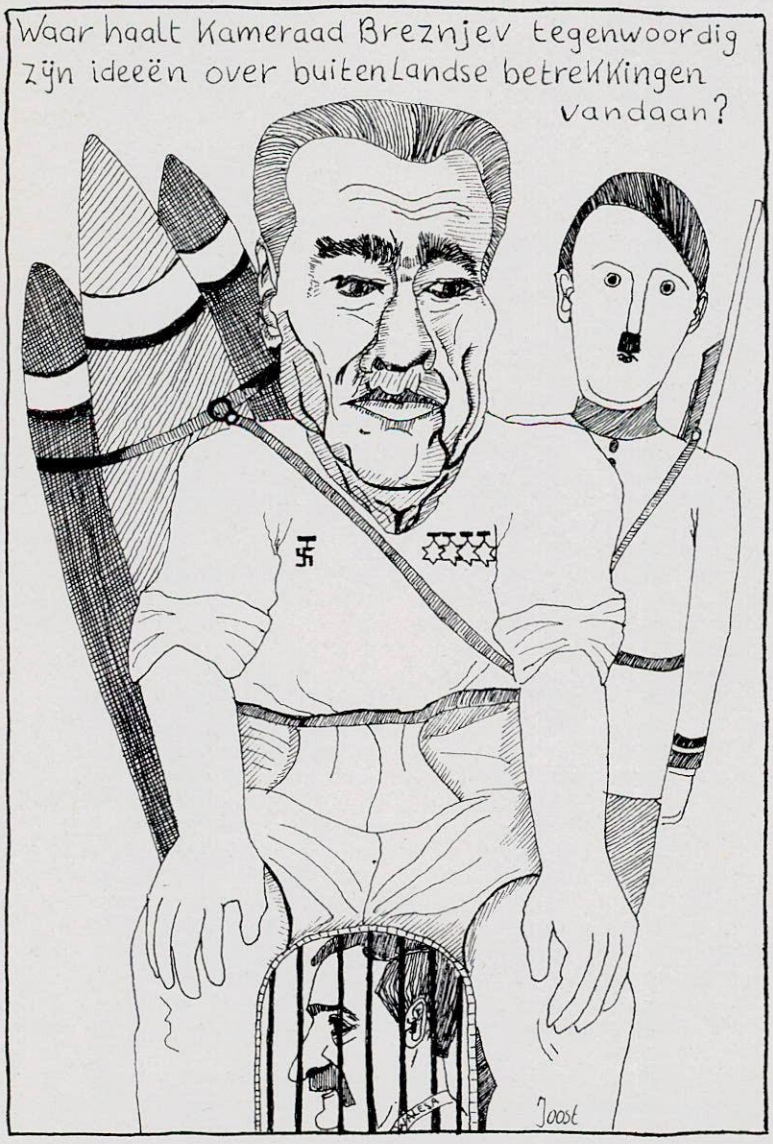

politiek: bekafspraak tussen heren

Folkmusic

Popstromingen (4)

De Folkmusic (volksmuziek) van tegenwoordig heeft niet, zoals de naam zou doen vermoeden, haar basis onder brede lagen van de bevolking, maar is meer verbonden met een selekte groep intellektuelen. Volgens het stereotype beeld draagt de hedendaagse „folkie" geitenwollen sokken, eet macro-bioties en speelt op een akoestiese gitaar, is kortom „alternatief". Dat alternatieve karakter blijkt verder uit een afkeer van de industriële maatschappij en een terugverlangen naar de ongerepte sfeer van het vroegere plattelandsleven. Op muzikaal niveau betekent dat: een afkeer van alle elektronische geluidsapparatuur en een voorliefde voor muziek die herinneringen oproept aan de tijd dat kommercie nog onbekend was. Zo lang de popmuziek bestaat, bestaat er ook een „folk-revival". Onderscheid moet er zijn. Maar uit de talrijke mengvormen die er zijn ontstaan tussen folk en rockmuziek, en uit de talrijke keren dat folkmusic als inspiratiebron heeft gediend voor hitparadesukses blijkt wel dat de pure volksmuziek niet meer bestaat.

Folk-revival

Wanneer in het midden van de jaren vijftig de rock'n'roll in alle hevigheid losbarst, spreekt de gevestigde wereld (en niet alleen de muziekwereld) er schande van. Rock'n'roll werd beschouwd als een verderfelijke truc van een stel door-en-door kommerciëel ingestelde managers. Het slachtoffer van die truc was uiteraard de jeugd, die in de ogen van veel volwassenen nog niet tot een zelfstandig oordeel in staat was. Het bewijs voor het misleidende karakter van de rock'n'roll werd gevonden in het feit, dat bij de produktie van rockplaten allerlei technische studiosnufjes werden toegepast om de plaat een bepaalde „sound" te geven. De holle echo waarmee veel rockplaten van het eerste uur zijn uitgerust vormt daarvan de beste illustratie. Die technische ingreep in de muziek werd door velen beschouwd als manipulatie: er werd zo een geluid gekonstrueerd dat niet meer „in het echt" was na te bootsen. Op die manier werd de muziek ondergeschikt gemaakt aan kommerciële belangen, vond men.

Vooral toen na verloop van tijd de inbreng van rock'n'roll zangers en muzikanten kleiner werd, drong dat denkbeeld zich in sterkere mate op. Highschool-kids als Bobby Vee of Frankie Avalon wekten inderdaad de indruk willoze marionetten te zijn in handen van hun almachtige producers. Mede als een reaktie op deze „highschool-rock" ontstond er een beweging die op zoek ging naar ongerepte muziek, muziek die nog niet was aangetast door de elektronische vervorming in de studio's. Bijna als vanzelfsprekend werd de blik daarbij naar het verleden gericht.

De kern van de beweging was in eerste instantie te vinden op de Amerikaanse universiteiten, waar zij de traditionele jazz-kultuur al snel naar de kroon stak. Van meet af aan waren er in de „folk-revival" twee tendenzen waarneembaar: enerzijds het romantische terugverlangen naar de eenvoud van de vroegere plattelandsmuziek, anderzijds het protest tegen de moderne industriële samenleving. Die laatste tendens werd met name ondersteund door een groep linkse muzikanten, die al geruime tijd pogingen in het werk stelden de proletarische muziek van de arbeidersstrijd uit de dertiger jaren een grotere verbreiding te geven. De bekendste namen onder die muzikanten waren Woody Guthry en Pete Seeger.

Maar aangezien in het Amerika van na de oorlog de kommissie van McCarthy en consorten een ware heksenjacht had ontketend op alles wat links was, zagen deze zangers zich gedwongen hun optredens tot een zeer klein publiek te beperken, ófwel hun teksten van elke politieke inhoud te ontdoen. Vaak deden ze beide: Pete Seeger haalde met zijn groep The Weavers hitparadesuksessen met onschuldige liefdesliedjes, en bewaarde zijn politieke teksten voor een studentenpubliek op een aantal liberale universiteiten.

Protestbeweging

Het waren dus vooral nieuwe versies van oude volkswijsjes die de folkmusic voor het eerst ruimere belangstelling brachten: hitparade-noteringen voor groepen als het Kingston Trio, Peter Paul and Mary, of The New Christy Minstrels. Maar al snel veranderde de teneur van de folkmusic. De folk-kultuur op de universiteiten werd door haar aanhangers uitdrukkelijk opgevat als een alternatief voor de kommerciële rock'n'roll. Tegenover de studiosound en de elektronica stelde men akoestische instrumenten en zang, tegenover opwinding en dans stelde men bezinning en luisterplezier, tegenover awopbabalooba stelde men serieuze teksten over serieuze onderwerpen (dus niet over „love").

Nadat het ergste koude-oorlog-denken was weggeëbd vond de protestsong in deze sfeer een goede voedingsbodem. In het spoor van de maatschappij-kritische studentenbeweging, met haar akties voor gelijke burgerrechten voor de negerbevolking, tegen de atoombewapening en later tegen de oorlog in Vietnam, trokken talrijke folkmuzikanten mee met – nu zelfgemaakte en aktuele – teksten en songs. Maar naarmate de protestbeweging groeide werd deze muziek ook aantrekkelijk voor de platenmaatschappijen. En al snel bleek dat zelfs een zo anti-kommerciëel ingestelde folk-kultuur kon worden ingepast in de strategie van de platenindustrie. Barry McGuires song „Eve of destruction" bereikte een miljoenenverkoop over vrijwel heel de wereld, ook in Nederland, waar nationale protestzangers als Boudewijn de Groot en Armand dat nog eens dunnetjes overdeden.

Bob Dylan, een folkzanger die nog begonnen was als rondtrekkend muzikant in de koffiebars van de New Yorkse artiestenwijk Greenwich Village, symboliseerde als het ware de overgang van de folk naar de folkrock (een kombinatie van folk en kommerciële rock'n'roll) door op een groot folkfestival in 1965 op het toneel te verschijnen in een leren rockpak en zich te laten begeleiden door een heuse, elektronisch versterkte rockband. In navolging van zijn voorbeeld hingen talloze folkies hun akoestische gitaar als versiering aan de wand en stapten over op elektrisch.

Britse revival

Ook in Engeland was er inmiddels sprake van een folk-revival. Daar bestond, meer nog dan in de Verenigde Staten zelf, al sedert decennia een levendige belangstelling voor de bronnen van de Amerikaanse muziek. In de jaren vijftig, wanneer de Amerikaanse amusementsmuziek tot een toppunt van zoetsappigheid is verworden en zelfs de swingbands vrijwel geheel zijn verdwenen, grijpen Britse jazzfans terug naar de traditionele vormen van New Orleans-jazz. Maar in plaats van enkel naar krakende opnamen uit de jaren twintig te blijven luisteren gaan steeds meer Britten, en vooral jongeren, zelf instrumenten bespelen. Desondanks bleef de jazz-kultuur ook hier vooralsnog een subkulturele aangelegenheid. Daarin kwam verandering met de opkomst van de „skiffle". De jazzclubs hadden er een gewoonte van gemaakt in de pauzes van de concer-

ten ruimte te maken voor lieden, die zich toelegden op de vertolking van traditionele Amerikaanse plattelandsmuziek, voornamelijk uit de bluestraditie.

Deze pauzeprogramma's oogsten steeds meer sukses en het meest verrassende was niet eens het aantal luisteraars, alswel het groeiende aantal beoefenaars van de muzieksoort die met de naam „skiffle" werd aangeduid. Geheel in de stijl van de armoedige Amerikaanse muzikanten uit het verleden werd bij de skiffle geen gebruik gemaakt van dure instrumenten, maar van een basgitaar gemaakt uit een zeepkist, potten en pannen als slagwerk en een wasbord als ritmische begeleiding. Binnen de kortste keren verging Engeland horen en zien onder het geweld van een massale hoeveelheid amateurbandjes, die zich toelegden op het vertolken van oude songs uit Louisiana of Mississippi. Degenen die wat betreft de verkoop van grammofoonplaten het meeste sukses boekte onder de skiffle muzikanten was Lonnie Donegan.

Maar ook hier bleken de verleidingen van de platenindustrie snel te groot en stapten veel als skiffle muzikanten begonnen amateurs over naar de professionele sfeer van de elektronische rockmuziek. In feite vormde de brede aanhang van de skiffle muziek de basis voor de opkomst van de Britse beat. Het is niet toevallig dat de Britse Animals de eerste band was, die een folksong vertaalde in een rock-idioom: „House of the rising sun" van Bob Dylan. Pas een jaar later kwamen The Byrds in Amerika op de proppen met een andere Dylan-song, „Mr. Tambourine man".

Europese „roots"

Het gebruik van elektrische versterking en de verhouding ten opzichte van de massamedia is binnen het folkcircuit tot op de dag van vandaag een twistpunt gebleven. Wanneer folkgroepen een breder publiek willen bereiken zijn ze gedwongen buiten de muren van de folkclubs te treden, plaatopnamen te maken, op te treden voor radio en tv. Maar bij elke doorbraak die vanuit de folk heeft plaats gehad in de richting van de popmuziek, zien we ook weer een puristische tegenstroom ontstaan, die met verhevigde energie op zoek gaat naar het ongeschonden muzikale verleden.

De wortels van de Amerikaanse muziek zijn op die manier al aardig uitgegraven, maar in de loop van de jaren zeventig zien we dat ook in Europa muzikanten zich gaan toeleggen op hun eigen muzikale traditie. Probleem daarbij is dat de bronnen van de Europese volksmuziek vaak veel verder in het verleden liggen dan in de USA, omdat het proces van industrialisatie in Europa al veel langer in ontwikkeling is. Daardoor is men vaak genoodzaakt gebruik te maken van liedbundels die ooit door een fanatieke verzamelaar zijn samengesteld, terwijl de oorspronkelijke vertolkers van die muziek al lang niet meer in leven zijn. Aangezien een typerend kenmerk van de vroegere volksmuziek nu juist de mondelinge overlevering was, zal het duidelijk zijn dat bij het op schrift stellen van de muziek gemakkelijk vertekeningen kunnen optreden.

Niettemin waren met name de Britse folkbands erg suksesvol met hun interpretaties van oude muziek, die vooral uit Ierland en Schotland afkomstig was, waar de traditie nog het langst had standgehouden. Ook vanuit deze stroming dringen de invloeden door in de wereld van de rock, met bekende groepen als Steeleye Span en Fairport Convention. Zelfs in Nederland ontstaat er een run op oude gezangbundels en een groep als Fungus weet daar nationale bekendheid mee te verwerven. Er is veel te zeggen voor de stelling dat de huidige opgang van de Nederlandse taal binnen de popmuziek in belangrijke mate gestimuleerd is door het voorbeeld van muzikanten uit de folkrock. Daarbij mag de invloed van de Vlaamse folk zeker niet vergeten worden.

Bert Brounts

DISCOGRAFIE

Pete Seeger: We shall overcome (Embassy)
Bob Dylan: Bob Dylan (Embassy)
Another side of Bob Dylan (Embassy)
The Byrds: Mr. Tambourine man (Embassy)
Lonnie Donegan: A Golden Age of Lonnie Donegan (Marble Arch)
Steeleye Span: Parcels of rogue (Chrysalis)
Fairport Convention: John Babacombe Lee (Island)

vredesbeweging: draf van de onbekende soldaat

Studiedag over kernwapens bij opening Coornherthuis

Staatssecretaris van Defensie J. van Houwelingen sprak tijdens een studiedag over Kernwapens, kernvraag voor de krijgsmacht ter gelegenheid van de officiële ingebruikneming van het nieuwe humanistische vormingscentrum voor militairen, het Coornherthuis, in Zeist op 16 maart jl. De staatssecretaris liet er in zijn toespraak geen twijfel over bestaan, dat er spanningen kunnen optreden tussen levensbeschouwelijke overtuiging en staat, zeker als de geestelijke verzorging in een overheidsorgaan aan de orde is. En bovendien dan ook nog in een instelling als de krijgsmacht; een orgaan dat gericht is op het bewaren van de vrede door het uiteindelijk kunnen aanwenden van geweld, zoals hij het omschreef.
Zijn betoog ging voor een groot deel over de plaats van de geestelijke verzorging. Ik ga daarop hier niet verder in, omdat de toespraak van de staatssecretaris uitvoerig wordt behandeld in de twee artikelen van hoofdraadsman Sinke in het vorige en in dit nummer van EGO.

Vier inleidingen

Nadat de staatssecretaris de officiële opening had verricht, vond 's middags onder leiding van hoofdraadsman dr. J. F. Sinke een forumdiscussie plaats over het thema **Kernwapens, kernvraag voor de krijgsmacht.** Daaraan vooraf zette voor de lunch elk van de vier forumleden zijn standpunt uiteen in een korte inleiding. Dit gebeurde aan de hand van o.m. de vraag of de militair voldoende is toegerust, d.w.z. voldoende kennis en inzicht heeft, om de problemen rond kernbewapening aan te kunnen. En de vraag of de overheid de discussie over kernbewapening in de krijgsmacht dient te stimuleren.

Als eerste gaf **dr. W. de Kwaadsteniet,** 2e Kamerlid voor het CDA, zijn standpunt. Bij voorlichting onderscheidt hij politiek-maatschappelijke en militair-operationele aspecten. In de voorlichting over politieke en maatschappelijke aspecten dient de overheid terughoudend te zijn. Op dit terrein is een taak weggelegd voor maatschappelijke organisaties en belangenverenigingen in – zoals hij het noemt – een volwassen voorlichting. In de opleiding en de vorming van militairen heeft de defensie-organisatie een directe verantwoordelijkheid voor het verschaffen van inzicht in de militaire en strategisch-operationele aspecten van de kernbewapening. Waar het zijns inziens uiteindelijk om gaat is een levensbeschouwing, waarmee je uit de voeten kunt en hij betwijfelt of men op zo'n jeugdige leeftijd wel genoeg levensinzicht heeft voor een dergelijke levensbeschouwing. Uit deze opvattingen vloeit derhalve voort, dat hij de militair **onvoldoende** acht toegerust om de problemen aan te kunnen. Evenals bij de voorlichting, ziet hij ook niet in de eerste plaats een taak voor de overheid bij de discussie hierover.
Dominee F. L. van der Bom – het is toch niet alledaags een dominee te horen spreken in een humanistisch oord, ook al is hij dan hoofdvlootpredikant – hield een erudiet betoog over dood en verderf door de eeuwen heen. Aan de hand van klassieke literatuur, de bijbel en een uitleg van de recente Duitse film „Die bleierne Zeit" kwam hij uiteindelijk tot de conclusie, dat de militair **eenzijdig** is toegerust. Voor discussie in de krijgsmacht verwees hij, evenals De Kwaadsteniet, naar de militaire belangenverenigingen.

Majoor drs. J. van de Wetering, voorzitter van het Vredes- en Veiligheidsberaad Krijgsmacht (VVBK), plaatste zijn opmerkingen tegen de achtergrond van wereldwijde politieke en economische vraagstukken. Hij verklaarde uitdrukkelijk „dat kernbewapening één van de vele grote problemen is waar de hedendaagse mens zich voor gesteld ziet. Of liever nog: die ze zichzelf heeft aangedaan." Hij beluistert naast strijdvaardigheid ook berusting en moedeloosheid, omdat de problemen te groot zijn om ze te begrijpen. Hoe groot echter het kernwapenprobleem mag zijn, het is oplosbaar en die taak mag de mens niet laten liggen.
Wezenlijke informatie wordt door defensie niet gegeven; verhullen zit in het defensiebloed, betoogde hij. De voorlichting is passief en defensief. Onbesproken blijft het strategisch concept, dat aan de verdediging ten grondslag ligt en vooral de plaats van de nucleaire bewapening daarin. Vredesgroepen en de pers weten vaak beter hoe een en ander in elkaar zit dan militairen.
Ook stelde hij dat de defensieleiding niet alleen betere informatie moet geven, maar ook wezenlijk bij dient te dragen aan de verwerking, dat wil zeggen aan de diskussie. En dat niet in de laatste plaats door ruimte te geven aan een mentaliteit, waarin het mogelijk is je vrij te uiten, zonder dat je bevreesd hoeft te zijn voor welke maatregel dan ook.

De laatste spreker over dit thema was de **majoor H. P. Lippe,** voorzitter van de Nederlandse Officieren Vereniging. Bij hem weerklonk het oude, vertrouwde geluid van de beroepsmilitair: de Nederlandse overheid heeft een langs democratische weg vastgesteld vredes- en veiligheidsbeleid, waarbinnen ook kernbewapening een geloofwaardige plaats moet hebben.
In de beantwoording van de vraag of de militair voldoende kennis en inzicht heeft, onderscheidde hij dienstplichtigen van vrijwilligers. Bij de eerste ontkende hij de aanwezigheid van voldoende kennis en inzicht. Bij de vrijwilligers was hij geneigd deze

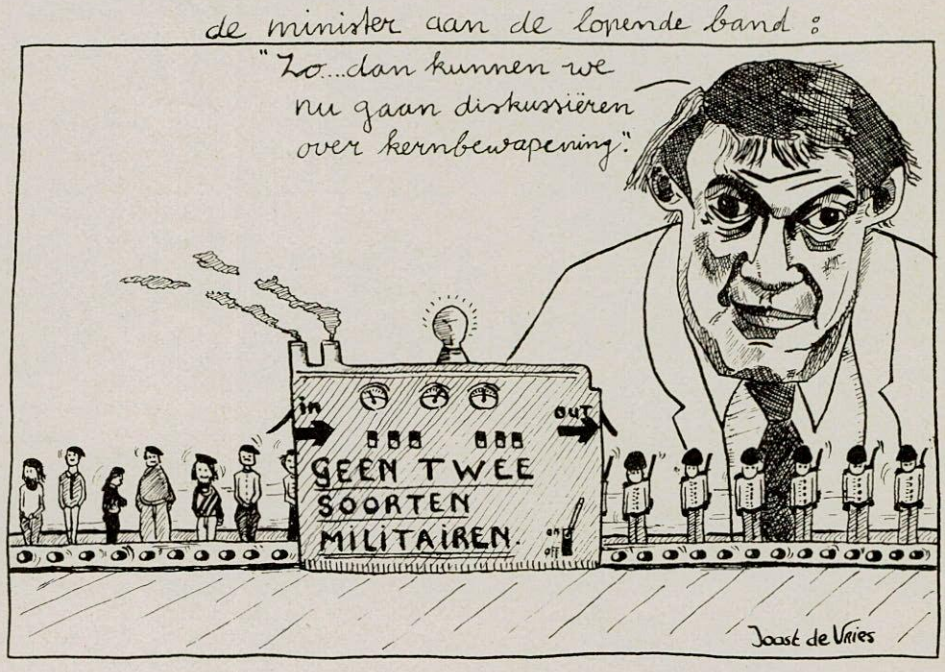

vraag met een voorzichtig „ja" te beantwoorden. In beide gevallen weet hij de tekortkomingen aan onvoldoende aandacht voor de moderne geschiedenis en de maatschappelijke ontwikkelingen tijdens de schoolopleiding en andere vormingssituaties, die vóóraf gaan aan de keuze dienstplicht of vervangende dienst, vrijwillig dienen of niet.
Vanuit deze opvattingen is het duidelijk, dat Lippe het stimuleren van discussie door de overheid in de krijgsmacht niet noodzakelijk acht. Eerder zou de overheid zijns inziens meningsvorming in de gehele samenleving over vrede en veiligheid moeten stimuleren, waarbij inbegrepen het kernwapenbeleid, doch niet speciaal bij defensie. Nieuw in deze oude, militaire gedachtengang (nl. dat de krijgsmacht er is ter uitvoering van een door het parlement en de overheid vastgestelde taak) is, dat de overheid aan de vorming van de openbare mening daadwerkelijk zou moeten meewerken.
Deze visie is, hoe onsympathiek ook voor sommigen, op zichzelf duidelijk en tot op grote hoogte goed te verdedigen. Dat is bij meer genuanceerde en vaak sympathiekere opvattingen nogal eens moeilijk.

Forumdiscussie met de zaal

Een dergelijke tegenstelling deed zich tijdens de discussie ook voor bij een van de andere vragen, die deze dag ter beantwoording stond: namelijk of de mogelijkheid moet worden geschapen voor het vervullen van kernwapenvrije taken.
De politicus De Kwaadsteniet vindt kernwapenvrije taken overbodig; regering en parlement hebben immers besloten tot een krijgsmacht mét kernwapens. Wel wil hij aan gewetensbezwaarden inzake nucleaire bewapening tegemoet komen wanneer het om een directe confrontatie gaat. In de discussie liet hij weten, dat geweten een strikt aan de persoon gebonden zaak is, énig en uniek. Hij wil hiermee duidelijk voorkomen dat er inderdaad kernvrije krijgsmachtonderdelen en -taken ontstaan. Het geweten kan pas dan gaan spreken als de militair rechtstreeks met de atoombewapening in aanraking komt.

Op deze wijze nam De Kwaadsteniet stelling tegen Van de Wetering, die wel pleitte voor eenheden zonder atoomtaken, omdat hij geen principieel verschil ziet tussen soldaten, die bijvoorbeeld op wacht staan bij atoomwapens en de soldaten, die eten koken of de soldij berekenen voor deze atoomwapensbewakers. Van de Wetering vindt dat in een groot bedrijf als de krijgsmacht genuanceerde opvattingen mogelijk moeten zijn, zoals die ook steeds meer in het burgerleven voorkomen. Hij keerde zich ook fel tegen de rechtlijnige tweedeling van militairen: de wél- en de niet-atoomsoldaten. Uit een enquête is komen vast te

staan dat er minstens vijf soorten opvattingen leven. Die variëren van „geen dienst doen zolang er in de krijgsmacht atoomtaken zijn" tot „geen enkel bezwaar tegen bezit en inzet van kernwapens".

In de discussie kwam De Kwaadsteniet tot de nogal vreemde uitspraak, dat – omdat het geweten strikt persoonlijk is en op elk moment kan gaan spreken – theoretisch de overheid nooit op de volledige inzetbaarheid van de krijgsmacht kan rekenen.
Een dergelijke theoretische overweging was bij de majoor Lippe niet te beluisteren. Zijn organisatie stemt geheel in met het standpunt van de vroegere minister De Geus, dat met twee soorten personeel (namelijk met mensen op wie wel en op wie niet onder alle omstandigheden kan worden gerekend) de krijgsmacht haar taak niet kan vervullen en geen verantwoord personeelsbeleid kan worden gevoerd.

Het was dominee Van der Bom, die de – ook voor humanisten – interessante stelling verkondigde, dat de mogelijkheid van kernwapenvrije taken voor individuen of krijgsmachtonderdelen het existentiële, het eigenlijke probleem niet oplost. Voor hem moet dit existentiële probleem in het licht worden gesteld van Christus' woorden volgens het Johannesevangelie: „In de wereld lijdt gij verdrukking, maar houdt goeden moed. Ik heb de wereld overwonnen" (Joh. 16:33). Maar dat is, zo vindt hij, voor sommigen „een ander verhaal". Of, zoals hij in de diskussie sprekend over het geweten stelt, dat hij drie soorten kent, namelijk „weten van God" „geweten ten opzichte van milieu en omgeving" en het heden ten dage door velen gehuldigde stoïsche „geweten met jezelf".
Helaas werd dit thema niet nader uitgewerkt.

Het euvel waar vredesbewegingen vaak, maar ook deze studiedag, mank aan gaan, is de verantwoording vanuit een eigen optiek. Beide beroepsmilitairen hebben heldere uitgangspunten. Majoor Lippe een zuiver technisch-militaire optie, duidelijk en rechtlijnig. Majoor Van de Wetering heeft eveneens een vanuit de krijgsmacht gedacht standpunt, maar dan de krijgsmacht als onderdeel van de maatschappij en niet alleen als uitvoerster van de op democratische wijze tot stand gekomen overheid.
Dr. De Kwaadsteniet liet iets doorschemeren van zijn levensvisie, maar was helder in zijn politieke stellingname: het haalbare, zowel binnen zijn eigen partij als in het parlement.
Ds. Van der Bom liet zich niet verleiden om uit te wijden over maatschappelijk-politieke, economische of militair-strategische overwegingen (meestal een waar doolhof, waarin men onontkoombaar het spoor bjster raakt). Maar wel tipte hij iets aan van waar het eigenlijk om gaat met zijn „voor sommigen een ander verhaal".
Jammer genoeg ontbrak namelijk op deze dag een vertolking van een humanistische visie en dat is en blijft m.i. een gemiste kans. Niettemin kunnen het Humanistisch Verbond en de Dienst Geestelijke Verzorging in de Krijgsmacht zeker terugkijken op een geslaagde studiedag.

Chiel Verduijn

alweer een raket die banen afstoot

De spanning tussen loyaliteit en solidariteit (2)

In EGO van mei j.l. gaf ik in kort bestek weer hoe van de kant van de overheid, i.c. de minister van defensie, in de afgelopen jaren een toenemende druk op de diensten der geestelijke verzorging (GV) is uitgeoefend om zich in elk geval garant te stellen voor de aanwezigheid van GV-ers, die zich loyaal zouden betuigen t.a.v. het bestaansrecht (de doeleinden) van de krijgsmacht. Deze eis tot een loyaliteitsgarantie vooraf tast, zo stelde ik, het grondrecht van de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging aan, welk recht door vroegere ministers ongemoeid was gelaten. Bovendien werd een tweede grondrecht (nl. dat van de vrijheid van meningsuiting) onder druk gezet, doordat tevens werd gesteld dat inzake de bestaanswijze (de middelen) van de krijgsmacht voor de GV-ers een beperkte speelruimte voor de meningsuiting voorhanden zou zijn.
Dit alles gebeurde in november 1980, toen de toenmalige staatssecretaris C. L. J. van Lent zijn standpunt inzake de taak, functie en positie van de GV vastlegde ten overstaan van de Vaste Kamercommissie voor Defensieaangelegenheden van de Tweede Kamer.
In dit tweede en laatste EGO-artikel inzake de spanning tussen loyaliteit en solidariteit, zal ik eerst de visie van staatssecretaris Van Lent weergeven en vervolgens de opvatting over de GV van de huidige bewindsman J. van Houwelingen. Daarna geef ik commentaar op de visie van Van Lent en toets deze aan de opvatting en het beleid van de humanistische GV. Tenslotte doe ik dat ook met die van staatssecretaris van Houwelingen.

De visie van Van Lent

Staatssecretaris Van Lent formuleerde in november 1980 zijn standpunt inzake de GV als volgt:
a. de geestelijke verzorging is er niet ten behoeve van de militaire organisatie, maar van de (militaire) mens;
b. de geestelijke verzorger dient het bestaansrecht van de krijgsmacht loyaal te kunnen aanvaarden en behoort het ambt in geweten niet te aanvaarden als hij de doelstellingen van de krijgsmacht volledig of op bepaalde essentiële punten verwerpt;
c. voor geestelijke verzorgers mogen, m.n. inzake het gebruik van hun recht op vrije meningsuiting, weliswaar ruimere maatstaven worden aangelegd op grond van hun externe opdracht dan aan reguliere defensieambtenaren, maar ondanks deze ruimere maatstaven mag de geëiste loyaliteit t.a.v. het bestaansrecht van de krijgsmacht niet onder druk komen te staan;
d. de zendende instanties dragen verantwoordelijkheid voor een goed functioneren van de geestelijke verzorgers in de krijgsmacht.

De visie van Van Houwelingen

Tijdens een inleiding op 16 maart 1982 over **„...een aantal kanttekeningen bij de geestelijke verzorging in de krijgsmacht"**, ter gelegenheid van de officiële ingebruikname van het humanistisch vormingscentrum voor militairen, het Coornherthuis in Zeist, gaf de nieuwe bewindsman zijn visie op de GV als volgt (en ik vat zijn inleiding samen) weer:

a. een centraal probleem is de verhouding Kerk en Staat, resp. levensbeschouwelijke organisaties en Staat. Door de eeuwen heen is er een spanning geweest tussen deze beide instituten in de samenleving. Het oplaaien van de discussie over dit probleem heeft wellicht ook te maken met niet altijd positief te waarderen ontwikkelingen op het terrein van industrialisatie, energievoorziening en wereldwijde overbewapening.
Dergelijke ernstige, levensbedreigende ontwikkelingen kunnen mensen voor diepgaande vragen stellen. Kerken en levensbeschouwelijke organisaties stellen zich terecht steeds meer op het standpunt, dat zij vanuit hun opdracht gerechtigd, ja zelfs verplicht zijn in deze zaken stelling te nemen. Alle zaken in deze wereld mogen dan ook worden getoetst aan het evangelie (Gods bedoeling) of, zo men wil, aan de levensbeschouwelijke opvatting (de menselijke waardigheid en verantwoordelijkheid).

b. Een situatie waarin de spanning tussen levensbeschouwelijke overtuiging en Staat duidelijk naar voren komt, is die waarin de geestelijke verzorging in de krijgsmacht functioneert. Anders dan een overheidsorgaan als een ziekenhuis of een gevangenis, is de krijgsmacht gericht op het bewaren van de vrede door het uiteindelijk kunnen aanwenden van geweld.
In zo'n orgaan met een dergelijke, voor mensen moeilijke opdracht,dient de minister, onverlet zijn eindverantwoordelijkheid voor de algemene gang van zaken binnen de krijgsmacht, zich te onthouden van bemoeienis met de boodschap die de zendende instanties toevertrouwen aan de geestelijke verzorgers. De zendende instanties dienen hun werk ongehinderd in vrijheid te verrichten ten bate van de mens in de krijgsmacht, en hebben alle recht niet alleen de bestaanswijze, maar ook het bestaansrecht van de krijgsmacht ter discussie te stellen en daarover ook afwijzende meningen te hebben.

c. De kernfunctie van de door de zendende instanties binnen de krijgsmacht gezonden geestelijke verzorgers, is dienstbaar te zijn aan de mensen binnen de krijgsmacht. „Solidariteit met de mens" is hun positie. Het is daarbij onjuist van hen een loyaliteitsgarantie te vragen, daar zij geen politieke of militaire verantwoordelijkheid voor de krijgsmacht dragen. Overheid en geestelijke verzorgers hebben elk een eigen taak en verantwoordelijkheid welke niet vermengd mag worden. Als één van beide zich buiten de eigen positie plaatst, ontstaat spanning.
De overheid zal de geestelijke verzorger in zijn hulpverlenende functie ruimte en vrijheid geven en deze niet aantasten. Omgekeerd is het ter discussie stellen door de geestelijke verzorgers van het bestaansrecht van de krijgsmacht niet te verdedigen, hoewel zij overigens in hun hulpverlening het recht hebben een in essentie kritische opstelling in te nemen. De spanningen die dat binnen de militaire organisatie kan geven, dienen te worden aanvaard.

d. De wijze waarop de geestelijke verzorgers deze vrijheid van mening en overtuiging willen invullen is hun eigen zaak. Ook zijn er beroeps- en dienstplichtige militairen die grote moeite hebben met doel en middelen van de krijgsmacht. Alsook met de reactie van de geestelijke verzorging daarop. Het zal aan de geestelijke verzorger zelf zijn te bepalen welke nadruk hij op deze aangelegenheden legt. Hij moet een volstrekte vrijheid hebben de mening van zijn zendende instantie of zijn persoonlijke mening tot uiting te laten komen binnen zijn taak.
De diensten der geestelijke verzorging zullen als *dienst* wel een hier en daar terughoudende opstelling moeten hebben, vanwege het contact met de militairen. Ook speelt een rol de

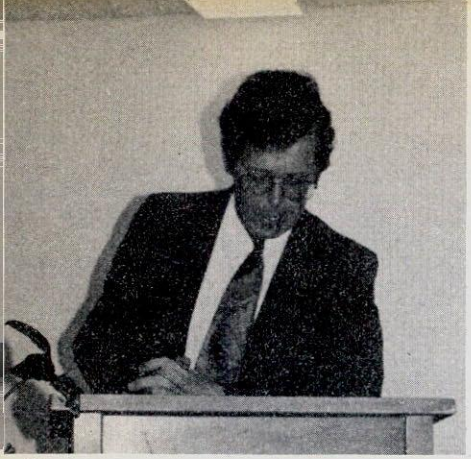

wijze waarop een mening naar voren wordt gebracht, bij de waardering van de geestelijke verzorging door militairen. Te grote spanning en politisering in de krijgsmacht moeten worden voorkomen. Het moet primair gaan om een levensbeschouwelijke discussie tussen mensen, die elkaar willen helpen en begeleiden in hun problemen.

e. Gezien de specifieke aard van de krijgsmacht en haar opdracht dienen twee denkbeelden in alle duidelijkheid te worden afgewezen:
– het (grotendeels) doen vervangen van de diensten der geestelijke verzorging door militaire personeelsdiensten;
– het opheffen van de diensten der geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht en het overhevelen van deze vorm van hulpverlening naar geestelijke verzorgers buiten de krijgsmacht.
Deze denkbeelden zien voorbij zowel aan de functie van de levensbeschouwing, alsmede aan de noodzaak deze functie te behartigen binnen de krijgsmacht, ook gelet op oorlogssituaties.

Commentaar op de visie van Van Lent

In de visie van ex-staatssecretaris Van Lent ligt in de punten b (de eis van een loyaliteitsgarantie aan de doelstellingen van de krijgsmacht) en c (de eis van een gemuilkorfde meningsuiting) de kern van de destijds aangetaste grondrechten van vrijheid van godsdienst/levensovertuiging en vrijheid van meningsuiting. Daarmee waren ook de beide andere kernstukken van zijn visie (a. de GV is er voor de mens; d. de zendende instantie is inhoudelijk verantwoordelijk) gedoemd theoretisch en praktisch op een niveau van inhoudelijke onwaarachtigheid terecht te komen. Immers, hoe kan inhoudelijk autonome hulpverlening, vorming en meningsuiting binnen de krijgsmacht ten dienste staan van mondige mensen, als (vooraf) door GV-ers trouw aan de waarden van het instituut in kwestie (loyaliteit aan de doelstellingen van de krijgsmacht) dient te worden betoond?

Daarmee zijn niet alleen de normen en waarden (geloof, levensovertuiging) van de zendende instanties ondergeschikt gemaakt aan de normen, waarden, verwachtingen en doelstellingen van de krijgsmacht, maar is tevens de inhoud van de professie van de GV-er ondergraven door er oneigenlijke, niet mensgerichte doelstellingen en waarden (i.c. van het instituut krijgsmacht: instrumenteel en op geweldshantering gericht) dwingend onder te schuiven.
Het Humanistisch Verbond en de dienst humanistische GV (HGV) hebben dan ook niet berust in de opgelegde eis tot loyaliteit noch in een beknotting van het recht op vrije meningsuiting. Ook was er geen neiging om het begrip loyaliteit noch het begrip solidariteit versluierd te hanteren. In het ene geval had dat kunnen zijn „kritische loyaliteit", in het andere geval „kritische solidariteit", begrippen die door andere GV-diensten werden ingevoerd. Inhoudelijk en logisch zijn beide benaderingen in strijd met de opdracht van een autonome, op **onvoorwaardelijke solidariteit** gerichte GV.
De humanistische GV heeft in de afgelopen jaren middels diverse benaderingen op diverse niveaus niet nagelaten erop te attenderen, dat door de positiebepaling van staatssecretaris Van Lent fundamentele grondrechten waren geschonden, waardoor de kwaliteit van de GV in gevaar was. Vastgesteld moet worden, dat zij in feite in haar stellingname zo goed als alleen heeft gestaan. De artikelenserie „Geen blad voor de mond", opgenomen in tien EGO-nummers t/m april j.l., heeft ook dat feit pijnlijk geïllustreerd.

Commentaar op de visie van Van Houwelingen

De punten a, b, c en d van de hiervoor samengevatte visie op de GV van staatssecretaris Van Houwelingen overziende, kan niet anders worden geconcludeerd dan dat hij het uiterste heeft gedaan om de aangetaste grondrechten van de vrijheid van godsdienst/levensovertuiging en vrijheid van meningsuiting voor GV-ers, te herstellen. Hij opereert niet vanuit angst, maar vanuit een nuchtere analyse van de samenleving, welke samenleving fundamentele problemen voor mensen oproept. De krijgsmacht is voor hem een exponent van het **werkelijk-problematische voor mensen** en derhalve is hij niet bereid om geloof en levensbeschouwing, als inhoudelijke oriëntatie-mogelijkheden voor mensen – met problemen – aan banden te leggen. Een loyaliteitsgarantie van/voor GV-ers wijst hij dan ook af, terwijl hij aan hun vrijheid van meningsuiting **geen principiële beperking** oplegt. Onvoorwaardelijke solidariteit met de mens is ook zijn uitgangspunt. Wel waarschuwt hij voor twee dingen:
– dat GV-ers vanuit hun opdracht zich bewust dienen te zijn van de grensafbakening van hun positie;
– dat GV-ers, juist vanuit hun beroep als hulpverlener met een externe opdracht, er voor moeten waken zich door de aard en wijze van hun opstelling en kritiek niet van de militairen te vervreemden.
De visie van deze staatssecretaris op de GV ervaar ik als een verademing, en dat niet alleen om de door hem herstelde grondrechten, maar ook omdat hij als CDA-staatssecretaris méér dan alleen maar „humanistische accenten" heeft gelegd. Hij heeft niet minder dan de **opvatting van de dienst HGV** over de positie en functie van de GV hoofdzakelijk **onderstreept.**
Daarvoor kan onze dienst, alsmede het Humanistisch Verbond hem dankbaar zijn.

Twee kanttekeningen tot slot

Ondanks de waardering voor de visie van staatssecretaris Van Houwelingen op de GV, wil ik, aan het slot van deze beide artikelen, nog twee kanttekeningen plaatsen.
1. Hoewel ik instem met zijn opvatting dat de GV niet is **aangetrokken** om het bestaansrecht van de krijgsmacht in discussie te stellen, liggen hier twee duidelijke problemen, die ik alleen maar signaleer:
– solidariteit met mensen kan betekenen, dat de krijgsmacht wel degelijk (in zijn hele verschijningsvorm: doeleinden én middelen beide) in bespreking dient te zijn omdat de deelnemers aan de GV dat wensen;
– het onderscheid tussen het bestaans**recht** (doeleinden) en de bestaans**wijze** (middelen) vind ik kunstmatig. De begrenzing tussen beide is noch theoretisch noch praktisch vol te houden. In de praktijk van het werk van de GV-er, alsmede van een dienst GV, kan onmogelijk het één los worden gezien van het andere.
2. De professionele zorgvuldigheid waarvoor de staatssecretaris, inzake het uiten van mening en overtuiging door GV-ers en diensten GV, pleit, ervaar ik als terecht. Toch moet hier worden vastgesteld, dat het streven naar zorgvuldigheid niet mag uitmonden in een voorzichtigheid die verhullend werkt.
Een instituut dat klaarstoomt voor eventuele geweldshantering op massaschaal, moet toch **mentaal** gebouwd zijn op discussie en meningsvorming die mensen in hun geweten aanspreken.

Joos Sinke
Hoofdraadsman

GV-er ontzenuwartsbezoeker

Weergaloos politiek tekenaar

Frits Müller

Ten onrechte werd Frits Müller lange tijd beschouwd als een politiek tekenaar van de tweede garnituur. Als namen werden gevraagd van grote hedendaagse Nederlandse politieke tekenaars, dan hoorde je steevast Opland, Peter van Straaten en Frits Behrendt noemen, soms aangevuld met enkele minder bekende grootheden. Sinds 1978, toen Paul van 't Veer, n.a.v. een tentoonstelling, in een artikel in het Parool sprak over „De grote Vier van de Karikatuur", is daar verandering in gekomen. „De grote Vier" waren de reeds eerder genoemde drie èn Frits Müller. Vanaf die tijd is Müller's faam alleen nog maar toegenomen. Het hoeft dan ook geen verbazing te wekken dat (eindelijk) nu ook van deze uitstekende politieke tekenaar een verzamelbundel is uitgekomen, getiteld „Oud Nieuws".

Het meest wezenlijke van het werk van de politieke tekenaar is, dat het tracht te ontmaskeren. De goede karikatuur brengt iets tot de juiste proporties terug, stoot iemand van zijn voetstuk. De tekenaar laat in de overdrijving de werkelijkheid zien, zoals hij die ziet. Hij draagt op zijn manier een steentje bij om politieke veranderingen teweeg te brengen.

Hij plaatst naast de bestaande werkelijkheid zijn visie daarop en tracht aldus spanningen op te roepen, die nodig zijn om de noodzaak van veranderingen in te zien.

Gericht op verandering

De politieke tekenaar is niet in de eerste plaats iemand die zegt hoe het moet, maar die overduidelijk zegt hoe het bepaald niet moet. Dat wil niet zeggen dat hij per definitie negatief is ingesteld. Immers het op overtuigende wijze tot uitdrukking brengen van de onvrede met het bestaande, kan veel effektiever zijn dan een rozige schildering hoe het misschien ook zou kunnen zijn.
Hieruit volgt de konklusie, dat de politieke tekening een wapen is van op maatschappelijke veranderingen gerichte groeperingen. Slechts zelden worden er door politiek konservatief gerichte groeperingen politieke tekeningen gemaakt en wanneer wel, dan hebben ze een andere funktie (zie bijv. de tekeningen in De Telegraaf en Elseviers Magazine).

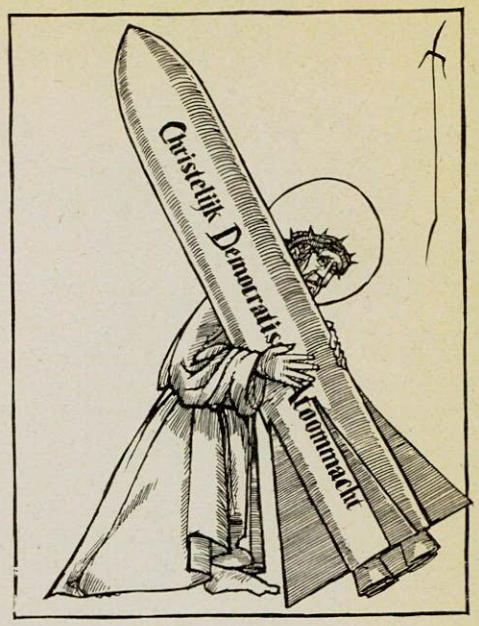

10 januari 1981. Een adviescommissie van het CDA laat in een rapport weten dat de partij zich in het verkiezingsprogramma niet moet uitspreken voor het uittreden uit de NAVO en ook niet voor afschaffing dan wel eenzijdige beperking van de Nederlandse kernwapentaken. De commissie keert zich met nadruk tegen het atoompacifisme.

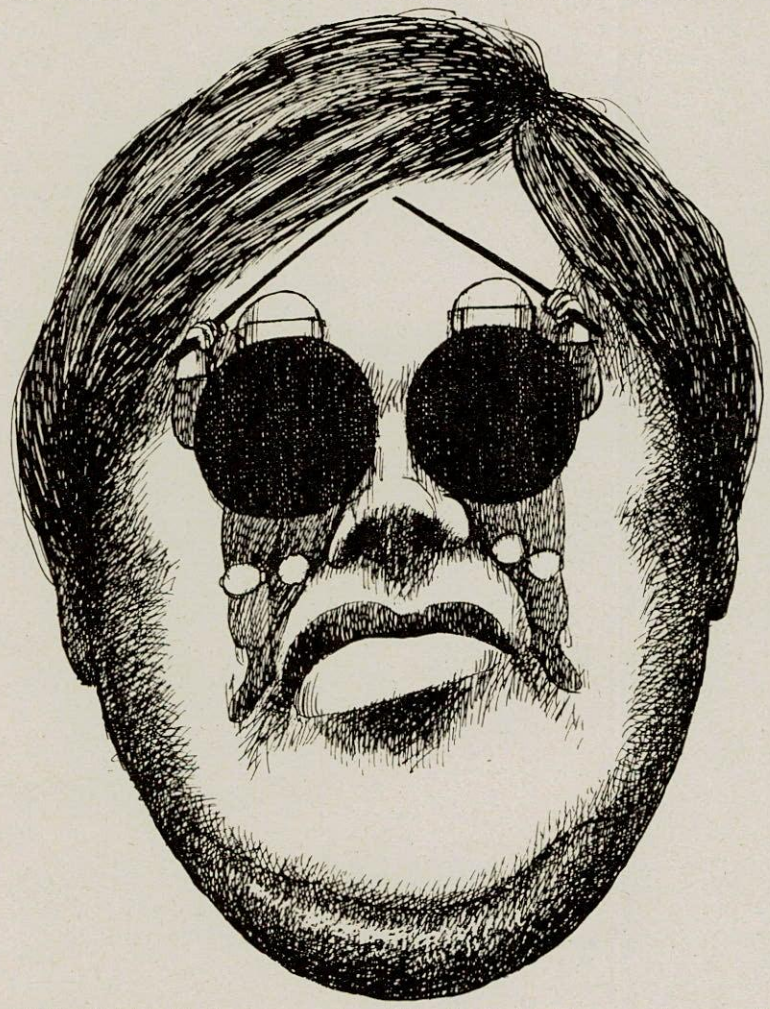

21 maart 1981. Mobiele Eenheden van de politie zijn de laatste maanden verschillende keren in actie gekomen tegen krakers en demonstranten. Hun optreden roept kritiek op, in en buiten het parlement. De minister van Binnenlandse Zaken, H. Wiegel, neemt de onder zijn verantwoordelijkheid staande eenheden in bescherming.

Zijn werk

Legt men deze beknopte omschrijving over politiek tekenwerk naast het werk van Frits Müller, dan blijkt hij aan alle voorwaarden te voldoen. Vooral zijn latere werk kenmerkt zich door de overdrijving (de chargering), waarbij hij regelmatig de grenzen van de werkelijkheid overschrijdt, tot op het surrealistische af. „De politieke prent kan nooit helemaal kloppen met de werkelijkheid, want dan is het geen politieke prent meer", zei hij onlangs in een interview met Vrij Nederland.
Politiek tekenwerk dat kommentaar levert op het gebeuren om ons heen, kan grofweg in vier groepen worden onderscheiden: De allegorische voorstelling, de portretcharge, de illustratie en de satire.
Müller beheerst ze alle en de bundel geeft van elk fraaie voorbeelden. Zijn satirische prenten zijn het sterkst, al zullen ongetwijfeld juist deze prenten, zowel destijds bij verschijning

als jaren later, spanningen bij de beschouwer oproepen. Ze kunnen de kijker onaangenaam, hard en zelfs meedogenloos treffen.

Wie is Frits Müller

Hij werd geboren in 1932 in Amsterdam, alwaar hij na de middelbare school de kunstnijverheidsschool volgde. Zijn eerste tekenaktiviteiten lagen op het vlak van de cartoons. Ook in de reklame was en is hij aktief. In het midden van de jaren zestig begon zijn loopbaan als politiek tekenaar. Sinds die tijd werkte hij voor verschillende bladen, zoals De Nieuwe Linie, Het Algemeen Handelsblad en Het Vrije Volk. Vanaf 1973 is hij de vaste tekenaar van de Haagse Post, terwijl hij vanaf 1980 in de kolommen van het NRC-Handelsblad verschijnt. Hij maakte wandschilderingen en ontwierp vele affiches voor politieke aktiegroepen. Hij geniet ook bekendheid als jazz-musicus. Als 18-jarige had hij al een eigen band en in de jaren vijftig trok hij met The Dixieland Pipers door binnen- en buitenland. In Igor's Original New Hot Shots, een jazz-orkest, bespeelt Frits Müller de saxofoon.

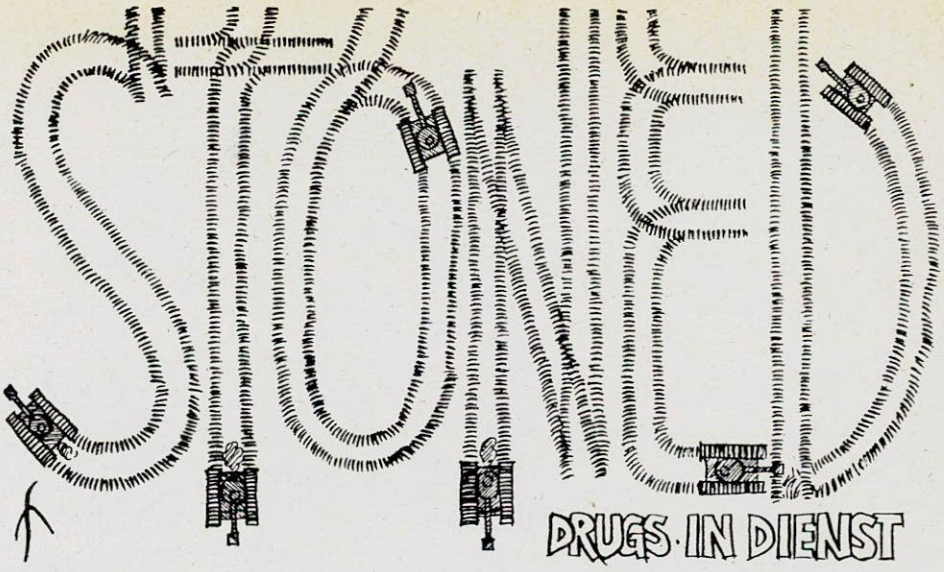

11 maart 1971. De bevelhebber der landstrijdkrachten, luitenant-generaal W. van Rijn, heeft in een brief aan de onderdeelscommandanten gevraagd „scherper te letten op het gebruik van marihuana, hasjiesj, LSD, opium en heroïne". Het gebruik van deze drugs zou in het leger sterk toenemen.

Tevreden kunstenaar

Frits Müller is niet alleen een veelzijdig politiek tekenaar, maar ook een veelzijdig kunstenaar en een tevreden man. Hij is blij dat hij aan de visuele kant van de journalistiek werkt: „Wij politieke tekenaars hebben het eigenlijk niet zo slecht. Wij mogen véél meer dan onze schrijvende kollega's. Wij mogen insinueren, wij mogen beledigen, er rust op ons geen enkele bewijslast."
Dat hij een tevreden man is bleek uit het reeds eerder aangehaalde VN-vraaggesprek: „Je brood verdienen met iets dat je leuk vindt... Dat is een vorm van leven die voor maar weinig mensen is weggelegd. Ik ben nu bijna vijftig. Het kan elk ogenblik afgelopen zijn. Dat realiseer ik me heel goed. Maar voorlopig is het nog hoogzomer. Ik heb het gevoel dat mijn eigen ontplooiing nu pas begint."

Als het dus een beetje meezit kunnen we na „Oud Nieuws" nog veel van Müller verwachten. Hopelijk hoeven we dan niet zo lang te wachten op z'n tweede bundel.

Wim Heij

Frits Müller: „Oud Nieuws" werd uitgegeven door de Arbeiderspers te Amsterdam. Prijs ƒ 39,50.

24 januari 1976. Door het Vaticaan wordt een verklaring over de seksualiteit uitgegeven, opgesteld in opdracht van de Romeinse congegratie voor de geloofsleer, waarin alle seksuele activiteiten die niet direct gericht zijn op de voortplanting ten strengste worden afgekeurd.

EGO: ABC-wapen

John Savage indrukwekkend in spionagefilm

De amateur

Nietsvermoedend stapt de jonge Joodse Sara Kaplan het Amerikaanse consulaat in München binnen. Ze is een Amerikaanse fotografe, voor haar werk tijdelijk in Europa. Ze gaat een gesproken brief op de post doen voor haar vriend Charles Heller, die in Amerika bij de CIA werkt, als computerdeskundige. Een brief vol nieuwtjes over haar verblijf en vol lieve woordjes. Plotseling ontstaat er deining binnen het gebouw. Er verschijnen drie jonge mensen, twee mannen en een vrouw. Een aantal van de aanwezigen wordt gedwongen een kamer in te gaan. Er weigert iemand en de eerste dode valt. Dodelijk beangst probeert Sara nog te vluchten, maar ze is te laat. Het blijkt om een groep terroristen te gaan, die politieke gevangenen uit de Duitse gevangenis willen hebben. Er wordt een ultimatum gesteld. Daar wordt in eerste instantie niet aan voldaan. Dan wordt Sara uit de groep mensen gehaald. Men heeft een willekeurig paspoort genomen en 't blijkt het hare te zijn (in het boek worden de Joodse paspoorten van de andere gescheiden en wordt er welbewust een Joodse gijzelaar gekozen). Zij wordt mee naar buiten genomen en voor het aanzien van het publiek en de televisiecamera's krijgt zij een kogel door haar slaap.

Deze brute moord, die tot gevolg heeft dat de terroristen hun eisen ingewilligd zien en veilig achter het ijzeren gordijn kunnen ontkomen, maakt in de zachtmoedige Charles Heller, die in het verre Amerika verbijsterd heeft gadegeslagen hoe zijn aanbeden Sara het leven liet, iets wakker, waarvan hij het bestaan niet vermoedde: een roep om wraak. Aanvankelijk probeert hij de hiërarchieke weg: tenslotte werkt hij bij de CIA, dus hij gaat ervan uit dat zijn superieuren begrip zullen hebben voor zijn eisen en iets aan de zaak zullen doen. Als hem langzaam maar zeker duidelijk wordt, dat die superieuren dat helemaal niet van plan zijn, dat ze afschuwelijke gebeurtenissen als die met Sara incalculeren, voelt Heller dat hij niets meer te verliezen heeft en hij besluit zelf tot actie over te gaan. Hij steelt belangrijke politieke documenten, verstopt die in een speelautomaat in een cafetaria, waar niemand ze ooit zal vermoeden en zet op die manier zijn superieuren onder druk. Die moeten nu wel toegeven.

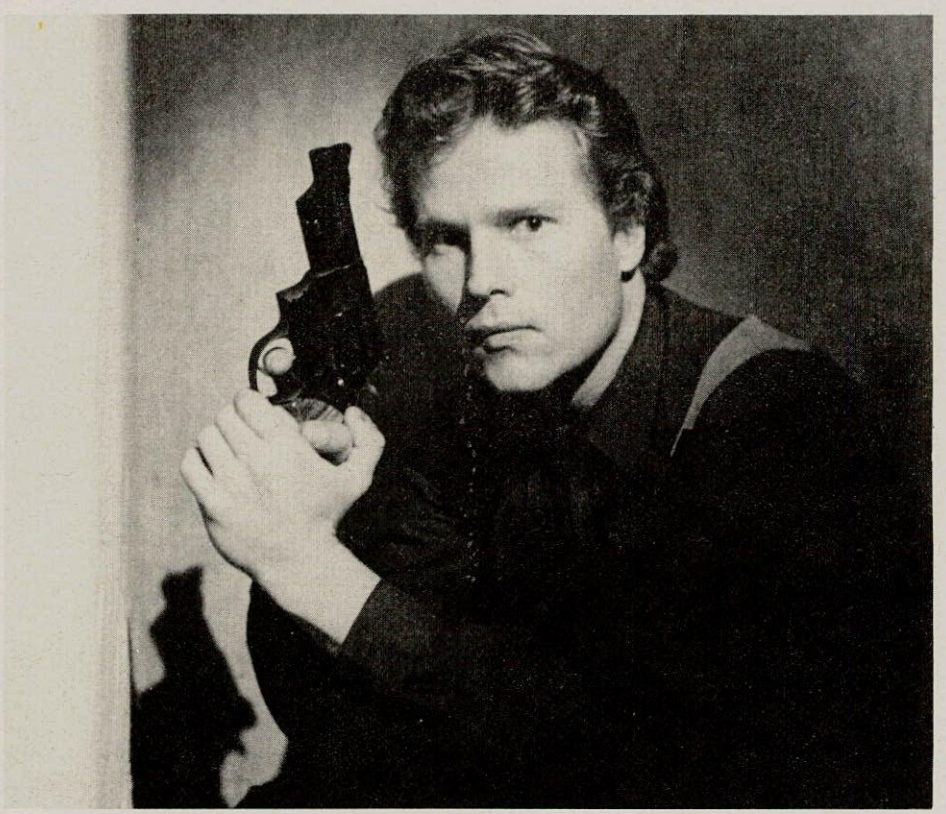

John Savage als Charles Heller in „The amateur"

Samen met de vader van Sara, een man die de kampen heeft overleefd, al eerder kinderen en een vrouw verloor en gehard uit deze rampen te voorschijn is gekomen, ontwerpt hij zijn plannen. Hij dwingt een harde opleiding af, die hem een beetje vertrouwd maakt met de methoden die hij zal moeten toepassen en dan gaat hij, met een geleide, naar Tsjechoslowakije. 't Wordt een barre tocht in de ijskoude winter. Hij krijgt assistentie van Elisabeth, die voor de CIA werkt sinds haar man door de communisten werd vermoord. Al snel wordt zijn aanwezigheid opgemerkt door professor Lakos, die hoofd van de Tsjechische geheime dienst is en het steekspel begint. Heller heeft het nadeel dat hij volkomen ongetraind is in dit soort werk, maar het grote voordeel dat hij bereid is alles in te zetten, omdat hij met zijn rug tegen de muur staat. De oom van Elisabeth, die ook wordt ingeschakeld, moet dat al snel met zijn leven bekopen, maar het net sluit zich langzaam maar genadeloos om de drie, die Heller op het oog heeft. In de film pleegt hij een geraffineerde moord, door een kneedbom te bevestigen aan het kijkglas van een zwembad, waardoor na de explosie al die duizenden liters water een daaronder gesitueerde nachtclub binnenstromen. Een heel originele manier om een tegenstander uit de weg te ruimen.

De eindafrekening van de hele geschiedenis vindt plaats in een afgelegen pakhuis van kroonluchters en spiegels. Daar gaat de regisseur zich te buiten aan effecten en trucs, zoals ik het nog maar zelden heb gezien. Het eind van de film is mooi en kalm: Heller en Elisabeth overschrijden de grens. Ze zijn weer veilig in het westen en wij hebben weer eens kunnen kennismaken met de krankzinnige en onmenselijke strijd die zich onverminderd afspeelt tussen de twee machtsblokken en die dag in dag uit slachtoffers maakt.

John Savage is Charles Heller en hij speelt die rol aangrijpend. 't Is een totaal onopvallende man, helemaal niet een type van wie je zou verwachten dat hij één van Amerika's meest vooraanstaande acteurs van dit moment is. In „Hair" en „The Deer Hunter" speelde hij ook al grote rollen en je onthoudt hem waar-

schijnlijk juist doordat hij zo natuurlijk en herkenbaar speelt.
Elisabeth krijgt gestalte door Marthe Keller, een Zwitserse actrice die langzamerhand al heel wat prachtige rollen (o.a. „Marathon Man" en „Bobby Deerfield") op haar naam heeft staan. Professor Lakos wordt prima gespeeld door Christopher Plummer, die er typisch zo'n „innemende", maar uitermate sluw figuur van heeft gemaakt, die je op zo'n stoel verwacht. Het boek was van Robert Littell en de regie van deze uitnemende spionagefilm, die je het gevoel geeft dat die dingen werkelijk gewoon gebeuren, was van Charles Jarrot. Echt even meepakken, deze film.

Leo van Opzeeland

in 't kort

Iedereen dromsgewijs naar **„Chariots of fire"**, nu die film een Oscar heeft gekregen? Was het maar waar. En dat terwijl de film zo de moeite waard is. Twee jonge Engelse studenten bereiden zich voor op de Olympische Spelen van 1924 in Parijs: de één met als drijfveer zijn geloof (God heeft me snel gemaakt, daar moet ik iets mee doen), de ander het feit dat hij Jood is (in alles voel ik me de underdog, ik zal laten zien dat ik wél iets waard ben). In een prachtige opbouw, waarbij we een heel getrouw beeld krijgen van het studentenleven in die jaren, werkt de film naar de climax toe. De muziek van Vangelis is zeer terecht ook bekroond en wat ik al jaren zeg, wordt hier weer eens bewezen: de beste, echt de allerbeste acteurs, díe komen uit Engeland en nergens anders vandaan. Regie was van Hugh Hudson en aan het script werd meegewerkt door Collin Welland, die regelmatig schitterende stukken voor de Engelse televisie schrijft.

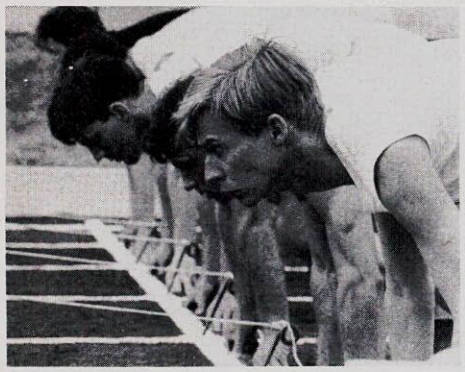

De atleten aan de start in „Chariots of fire"

Walter Matthau en Jill Clayburgh als twee rechters in „First Monday in October"

Intelligent vermaak biedt de Amerikaanse komedie **„First Monday in October"**, waarin de twee grote Amerikaanse talenten Jill Clayburgh en Walter Matthau in het strijdperk treden. Hij is rechter van de Hoge Raad, en zij treedt ook tot dat college toe, als eerste vrouw in de geschiedenis. Hij heeft daar geweldig veel moeite mee, maar krijgt allengs bewondering voor de vakkennis en de integriteit van zijn bekoorlijke collega. Aan 't eind zijn ze natuurlijk verliefd op elkaar. Regie was van Ronald Neame. Echt leuk!

Schitterend is het levenswerk van Warren Beatty, **„Reds"**, waarvoor hij tien Oscarnominaties had en er drie in werkelijkheid ook kreeg. Hij schreef het script, deed de regie en speelde de hoofdrol. De film handelt over twee historische figuren uit het begin van deze eeuw, Jack Reed, een beroemde journalist die een spraakmakend boek schreef over de Russische revolutie en Louise Bryant, een publiciste en feministe avant la lettre, die met hem trouwde en hem naar Rusland volgde toen hij daar zijn ervaringen ging opdoen. Beiden waren overtuigde communisten. De ups en downs van de Amerikaanse communistische partij houden in de film mooi afgewogen gelijke tred met de bergen en dalen in de relatie tussen deze twee originele geesten. Een lange zit, maar de moeite waard. Diana Keaton is, naast Warren Beatty als Reed, een indrukwekkende Louise Bryant en Jack Nicholson heeft een kleine maar belangrijke rol als als de schrijver Eugen O'Neill. ▶

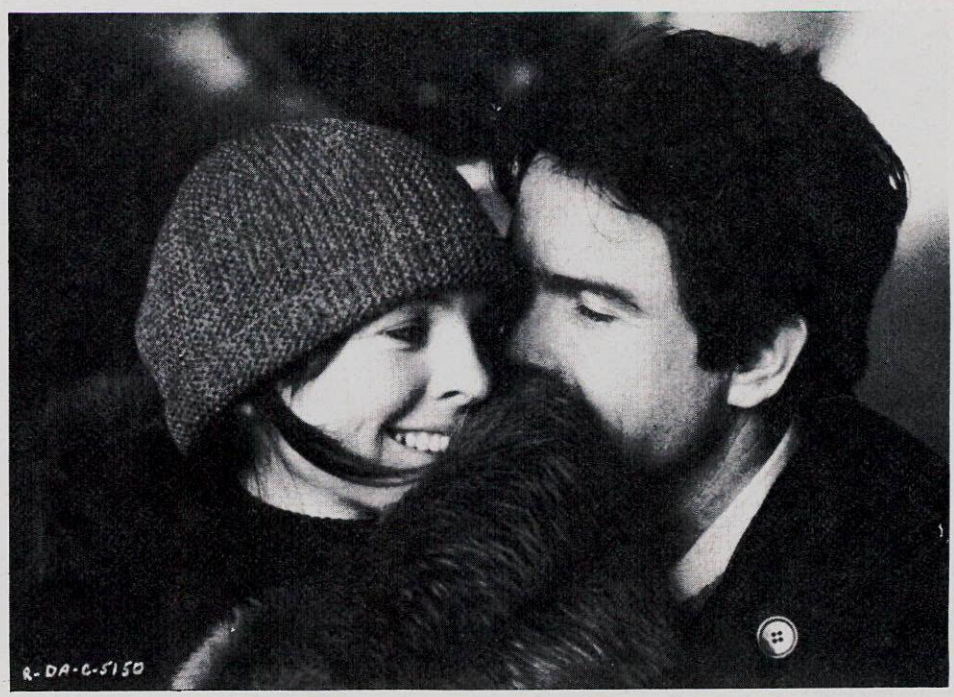

Diana Keaton en Warren Beatty in „Reds".

Plezier in „Montenegro"

▶ Over de Belgisch-Nederlandse coproduktie „Het Beest" hebt u waarschijnlijk al genoeg gehoord en gelezen en over 't algemeen zal dat niet veel goeds zijn geweest. 't Was dan ook een barre vertoning, ware het niet dat ik in het spel van Willem Ruis toch beslist wel mogelijkheden zag.
Die mogelijkheden zijn helaas niet benut en dat is natuurlijk een kwestie van regie. 't Is te hopen dat Willem door de erbarmelijke kritieken niet voor altijd is afgeschrikt, want hij verdient een tweede kans. Hij moet iemand als Rutger Hauer toch al gauw van de sokken kunnen spelen. Ik heb althans alle vertrouwen in zijn capaciteiten. Succes, Willem!

In de Franse film **„Le professionel"** heeft de rechtschapen held Jean-Paul Belmondo de taak in opdracht van zijn regering een Afrikaans staatshoofd te vermoorden. Na twee jaar komt hij terug in Frankrijk. Het staatshoofd is nog steeds in leven en Belmondo hoort van zijn superieuren, dat de kaarten weer geschud zijn en dat de man van de nieuwe regering mag blijven leven. Dan besluit Belmondo eigen rechter te spelen, want hij heeft voor zichzelf vastgesteld dat de Afrikaan een tiran is voor zijn volk. Hij slaagt in zijn persoonlijke missie, maar laat er wel zelf het leven bij. Een typisch actueel verhaal met als onbetwiste kasmagneet Belmondo, die alle registers opentrekt om een hedendaagse held neer te zetten.
Andere toonaangevende rollen waren voor Robert Hossein en Jean Dessailly. Regie deed Georges Lautner.

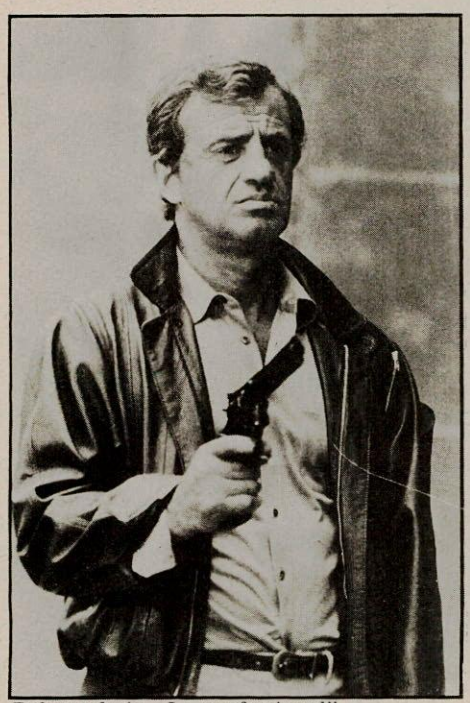

Belmondo in „Le professionel"

Heel erg de moeite waard: **„Montenegro"** van Dusan Makavejev. Krankzinnig verhaal over de rijke, verveelde huisvrouw die haar vertier zoekt bij een groep zigeuners en naderhand haar gezin vergiftigt. Prachtige rollen van Erland Josephson en Susan Anspach. Dit is echt te weinig tekst, de film verdient meer, maar ik moet u ook nog vertellen dat **„Evil under the sun"** een mager verhaal is, dat evenwel door Ustinov toch aandacht verdient.

L.v.O.

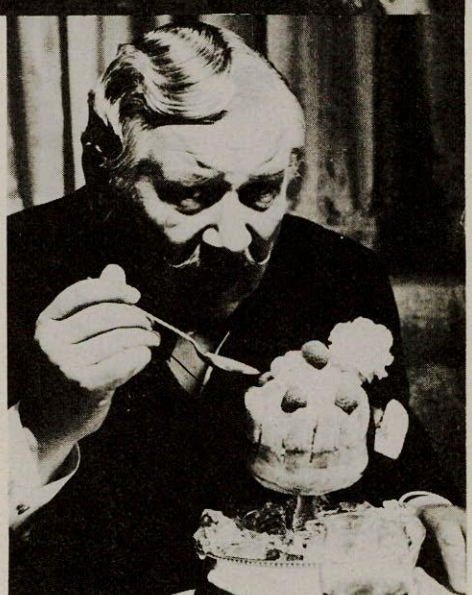

Peter Ustinov maakt als Hercule Poirot de Agatha-Christie film „Evil under the sun" toch nog genietbaar

Afscheid van raadsman Wim Stuyver

Nu onze collega Wim Stuyver per 1 april de dienst Humanistische GV vervroegd (op zijn 50e en om medische redenen) heeft moeten verlaten, neem ik, namens onze dienst, met een tweezijdig gevoel, ook in EGO afscheid van hem. Eenerzijds bedroefd om het feit dat een collega, die 19 jaar de humanistische principes in vormingswerk en geestelijke verzorging, met grote inzet en toewijding, heeft nagestreefd, in feite arbeidsongeschikt het door hem zo lang gedragen werk heeft moeten neerleggen. Anderzijds verheugd dat, met medewerking van het departement, een rechtspositionele regeling kon worden getroffen, waardoor Wim en zijn gezin, toch een zinvol leven verder kunnen voeren en vervolgen.

Met Wim Stuyver is een collega vertrokken, die kan worden gerekend tot de pioniers van het tweede uur. Hij kwam namelijk op 1 augustus 1966 als raadsman in dienst en dat was het laatste jaar van de 3-jarige proefperiode van de dienst HGV, die eindigde op 1 september 1967, toen de HGV definitief tot de krijgsmacht werd toegelaten. Wim heeft dan ook nog een jaar zijn werk verricht op een riskant arbeidscontract, dat voor één jaar met hem werd gesloten en dat **niet** zou zijn verlengd als de dienst HGV de deur zou zijn gewezen. Terugblikkend op die 19 jaar (van 1 janauri 1963 tot 1 augustus 1966 part-time assistent van de directie van het Coornherthuis en vormingswerker met militairen; raadsman van 1 augustus 1966 tot 1 april 1982) humanistische vorming en verzorging ten behoeve van militairen, kan, met respect aan Wim, dank worden gebracht voor het vele, vele werk dat hij heeft verzet. Ik doe dat in de eerste plaats uit naam van die vele militairen en vervolgens namens de dienst HGV en het Humanistisch Verbond. Dat dit dankbetoon geen loos gebaar is, moge blijken uit het volgende.

Was Wim al enkele jaren belast geweest met vormingswerk onder militairen in het Coornherthuis – een stuk werk dat destijds nog onder uiterst moeilijke omstandigheden diende te worden opgezet en gedaan – de periode als raadsman gaf een bijna niet te vervullen opgave. Als pionier was immers ook voor Wim weggelegd om een arbeidsveld te hebben dat provincies besloeg en waar de weerstanden tegen de Humanistische GV nog torenhoog aanwezig waren. Zo werkte Wim van 1 augustus 1966 tot 1 januari 1968 vanuit Breda in een groot deel van Brabant, in Zeeland en Zuid-Holland; van 1 januari 1968 tot 1 juli 1971 als enige en eerste raadsman voor heel West-Duitsland; tenslotte van 1 juli 1971 tot 1 april 1982 vanuit Den Haag voor Zuid en Noord-Holland.

Vooral de periode in West-Duitsland zal in de annalen van de Humanistische GV als een bijzondere prestatie bewaard blijven.
Niet alleen moest Wim daar – vanuit Seedorf/Zeven – dienstbaar zijn aan vier KL-legerplaatsen, maar eveneens aan achttien KLu-onderdelen. Ik denk dan ook dat Wim Stuyver zijn naam binnen de dienst HGV definitief heeft gevestigd, omdat hij degene was die West-Duitsland heeft opengelegd voor de Humanistische GV voor militairen en hun gezinnen, onder plaatselijk vaak heel moeilijke omstandigheden. Dat was en blijft een geweldige prestatie, die nimmer mag worden vergeten en die de basis legde voor het GV-werk, dat later door andere raadslieden in West-Duitsland werd voortgezet en uitgebouwd. Het is ook die periode, die, zo kan nu worden vastgesteld, een van de factoren is geweest die een blijvende aanslag heeft gedaan op Wim's gezondheid.

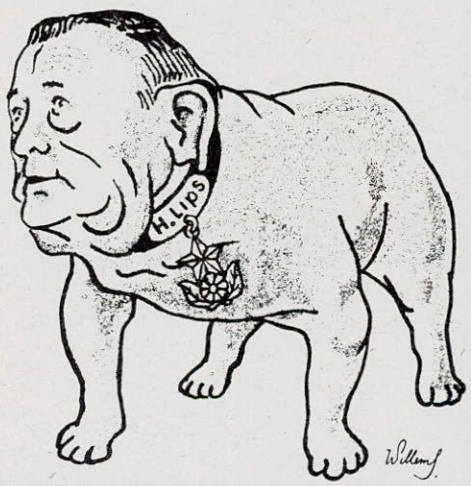

Wim Stuyver tekende ook voor EGO: deze prent maakte hij t.g.v. het afscheid van de eerste hoofdraadsman H. Lips op 1 november '72.

De dienst HGV had geen gemakkelijke collega aan Wim. En ik zeg dat met ontzag. Als er één was die bij het nemen van beslissingen durfde te blijven doorvragen naar de werkelijke motieven ertoe, dan was het Wim. Ontmaskerend was soms zijn eerlijkheid, zeker als hij vermoedde dat bij het sluiten van compromissen persoonlijke belangen een te grote rol speelden. Oneigenlijke motieven kon Wim niet aanvaarden.
Maar deze compromisloze gedragslijn paste Wim ook toe op zichzelf, waardoor hij het soms ook zichzelf niet gemakkelijk maakte en zijn gemoedsrust flink onder druk zette.
De bijdrage van een unieke persoon mist de dienst al vanaf eind 1979, toen steeds meer bleek dat Wim's gezondheid, een volledig functioneren als raadsman onmogelijk zou maken.

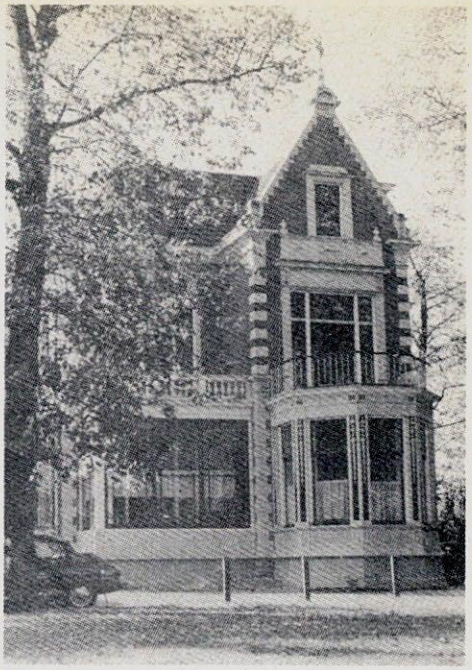

Het oude Coornherthuis in Driebergen, waar Wim tussen '63 en '66 als vormingswerker werkzaam was.

Ik beschouw het als een voorrecht in de afgelopen jaren zo nauw met Wim contact te hebben gehad, in een periode dat het voor hem en zijn gezin extra moeilijk was om te moeten aanvaarden, dat opgelegde arbeidsongeschiktheid een gebeurtenis is die een mens kan treffen. De wijze waarop Wim dit aanvankelijk heeft bevochten en uiteindelijk als onontkoombaar heeft verwerkt, zal ik niet vergeten.
Het ga Wim Stuyver, zijn vrouw en kinderen goed!

Joos Sinke
Hoofdraadsman

vrede: rust tussen twee speelhelften

Genoeg bereikt? Gelul, puur gelul!

Dienstplichtigen en „hun" vakbonden

De vakbonden voor dienstplichtige militairen, de VVDM en de AVNM, maken moeilijke tijden door. Voor zo'n konstatering behoef je waarlijk geen ingewijde te zijn.
De VVDM bestond vorige zomer vijftien jaar, doch er kwamen slechts een paar honderd dienstplichtigen in Utrecht bijeen om dat heugelijke feit te vieren. Deze matte vertoning stond in schril kontrast met de festiviteiten bij het tienjarig bestaan. Toen waren enkele duizenden enthousiaste en strijdlustige soldaten naar het centrum van het land getrokken, om te vieren wat was bereikt en zich te bezinnen waarvoor nog gestreden moest worden.
De AVNM, de gematigde tegenhanger van de VVDM, boekte weliswaar vanaf het begin van haar oprichting een gestage ledenwinst, maar slaagde er desondanks niet in op de kazernes echt van de grond te komen.

Kortom, er zijn vakbonden voor dienstplichtigen, maar je merkt er op de kazernes betrekkelijk weinig (meer) van.
Raadsman Wim Heij sprak in Wezep op de Willem de Zwijgerkazerne met een aantal, inmiddels afgezwaaide, dienstplichtigen over de huidige malaise bij de soldatenvakbonden. Onder hen bevonden zich zowel leden als niet-leden van een vakbond. Het gesprek ging over het lid worden, de plaats van de vakbonden binnen het militaire apparaat, de oorzaken van de afnemende belangstelling en de mogelijkheden om ze weer aan invloed te laten winnen.
Op ons verzoek gaven VVDM en AVNM elk een korte reaktie op dit artikel, die hierbij tegelijk worden afgedrukt.

Redaktie

Waarom ben je geen lid geworden?
Wim: Ik ben geen lid geworden, omdat ik er niets van gehoord had. Ik heb ook in die twaalf maanden dat ik er in zit nooit iemand gezien. Als ze nu in het begin van mijn diensttijd formuliertjes hadden uitgedeeld, was ik zeker lid geworden.
Hans: Ik heb totaal geen idee wat ze doen.
Voor een deel komt het ook door ongeïnteresseerdheid, maar voor een deel ook doordat ik er nooit van gehoord heb.

Een soldatenvakbond valt of staat met zijn aanwezigheid op de kazerne?
Wim: Eigenlijk zou je bij de keuring al informatiemateriaal over de soldatenvakbonden in handen moeten krijgen.
Jaap: Ik weet niet of dat wel zo zinvol is. Meestal is het zo, dat pas wanneer je in de draaimolen van het leger zit je merkt hoe nodig en waardevol ze kunnen zijn. Daarom is het belangrijk dat er op iedere kazerne een groepje aktievelingen zit.

Is de afnemende belangstelling misschien te wijten aan het feit dat er genoeg bereikt is?
Ron: Gelul, puur gelul! Zolang er een krijgsmacht is, zullen er soldaten met problemen blijven. Een soldatenvakbond blijft nodig.
Hans: Zeker voor individuele soldaten kan er nog veel gedaan worden. Ik bedoel dus op de kazerne zelf. Ten aanzien van landelijk aan te pakken zaken als bv. de wedde, is er inderdaad al veel bereikt.
Roel: Daar ben ik het helemaal niet mee eens. De wedde is nog steeds veel te laag.
Wim: Landelijk heeft men inderdaad wel veel bereikt, maar op de kazerne zelf valt nog steeds erg veel te doen.

De wedde is de afgelopen jaren alleen maar gezakt toch lijkt de tevredenheid alleen maar toe te nemen?
Ron: De meest-tevreden soldaten zijn vooral de schoolverlaters, die hebben het nog nooit zo goed gehad. Waarschijnlijk komen er door de verlaging van de dienstplichtige leeftijd hoe langer hoe meer scholieren in dienst. Vandaar die tevredenheid. Maar als je voor je diensttijd een baas gehad hebt en je gaat er fors op achteruit dan ben je helemaal niet tevreden met de huidige wedde.
Wim: Ik denk dat het ook komt omdat de wedde altijd vergeleken wordt met de inkomsten van buitenlandse dienstplichtigen. Tot vervelens toe moet je maar steeds horen hoe goed de Nederlandse soldaat het wel niet heeft.
Jaap: Neem nu die zaak van de teruggave IHV bij ziekte. Nu is het zo geworden dat alleen wanneer je een volle kalendermaand ziek thuis bent, je je IHV nog terug krijgt.
Ik denk dat je als vakbond in dit soort zaken weinig te vertellen hebt. Toch moet je trachten je invloed te versterken.
Ron: Daar hadden de vakbonden veel meer werk van moeten maken.

Het probleem is vooral dat soldaten zo egoïstisch zijn. Het is verdomde moeilijk ze in beweging te krijgen.
Hans: Het is gebracht als een voordeel voor de dienstplichtige. Vroeger moest je ook IHV betalen voor de weekenden. Pas als je langer dan negen dagen ziek was kreeg je je IHV terug.
Nu is het zo dat je voor twaalf dagen per maand (weekenden + verlofdagen) je IHV terugkrijgt. Dat is ongeveer honderd gulden. Daar staat tegenover dat je je IHV bij ziekte pas terugkrijgt, als je een volle kalendermaand ziek thuis bent.
De nieuwe regeling zal ook wel te maken hebben met het terugdringen van het ziek-thuis probleem.

Houden de vakbonden zich soms teveel bezig met landelijke problemen?
Ron: Ze moeten zich wel veel meer op de kazerne laten gelden. Pas als ze aktief op de kazerne zijn zie je vlugger het nut van een vakbond in. Ik ben zelf wel lid maar je ziet of hoort nooit iets.
Bij het begin word je negatief ingelicht door het kader. Vaak valt de opleiding, in het begin tenminste, nog wel mee. Ik denk dat daarom ook velen geen lid worden.
Jaap: Wat ook afschrikt, of in ieder geval de kloof vergroot tussen de gewone soldaat en de links-intellektueel, is het zich voortdurend bezighouden van de vakbonden met de grote landelijke problemen. Zeker ook de taal die ze bezigen. Te moeilijke stukken die ze schrijven en te politiek.
Wim: De doelstelling van een vakbond is belangenbehartiging voor militairen, maar men houdt zich te vaak bezig met zaken die Jan Soldaat niet direkt raken.
Jaap: Het is goed dat ze zich ook met de grote zaken bezig houden, maar op die manier worden de zaken die Jan Soldaat echt aangaan weggedrukt en dan neemt de belangstelling af.
Hans: Ze gaan zich steeds meer gedragen als een politieke klub, terwijl je behoefte hebt aan een soort rechts- of wetswinkel, waar mensen zitten die je op alle mogelijke manieren kunnen helpen bij geschillen en problemen.
Zoiets zou op iedere kazerne moeten zijn.

Is het nog belangrijk dat er soldatenvakbonden in de krijgsmacht zijn?
Jaap: Zeker, al is het alleen maar om je voor te lichten over wat je rechten zijn. Zo'n vakbond is nog steeds hard nodig. Ook om je sterk te maken tegen mistoestanden in de krijgsmacht.
Ron: Vooral ook om je te helpen bij het oplossen van problemen. Alleen sta je zwak, vandaar dat je een grote organisatie moet hebben.
Wim: Vakbonden zijn gewoon nodig, dat is in het bedrijfsleven zo en zeker ook in het leger.

Hoe zouden die vakbonden weer meer invloed kunnen krijgen?
Jaap: De vakbonden moeten dichter bij de soldaten gaan staan en zich verdiepen in de echte kazerneproblematiek. Dat moet niet met kreten in stukjes als „maat", „slapie", enz. Nee, je moet hun aanwezigheid op de kazerne merken.
Wim: Er moet ook minder geschreven worden over kernwapenproblemen maar veel meer over de sitewacht. Daar hebben bijna alle soldaten mee te maken.
Hans: Op iedere kazerne (of een groep kazernes) zou je een advokaat moeten hebben die je direkt kan raadplegen en die je op alle mogelijke manieren kan steunen. Iemand met kennis van zaken van het militaire straf- en tuchtrecht, maar ook iemand die niet in de militaire organisatie zit opgeborgen. Die dus volstrekt onafhankelijk staat t.o.v. het militaire apparaat.
Ron: Door veel meer bekendheid te krijgen, veel meer aandacht te trekken en vooral meer aan het werk op de kazerne te gaan doen.

Wim Heij

Reaktie van de VVDM

In het gesprek dat raadsman Wim Heij had met enkele soldaten over de toestand van de soldatenvakbonden komt naar voren, dat de soldatenvakbonden in een slechte positie terecht zijn gekomen: teruglopende ledenaantallen en minder aandacht voor het vakbondswerk op de kazernes.
Het is goed te beginnen met te konkluderen dat soldatenvakbonden nodig zijn. Zoals één der soldaten uit het gesprek zegt: zolang er een leger is zullen er soldaten met problemen zijn en zolang zullen vakbonden nodig zijn.

Een soldatenvakbond is nodig voor zowel behartiging van belangen die landelijk spelen, als behartiging van zaken die typisch voor een kazerne zijn. Wat betreft landelijke zaken kun je denken aan bijv. het tegenhouden van verdere verlagingen van de wedde, wat betreft kazernezaken aan het protesteren tegen het opnieuw invoeren van het verplicht koperpoetsen (wat hier en daar nog wel eens gebeurt).
Nu is het zo dat voor de VVDM het kazernewerk de basis van het werk

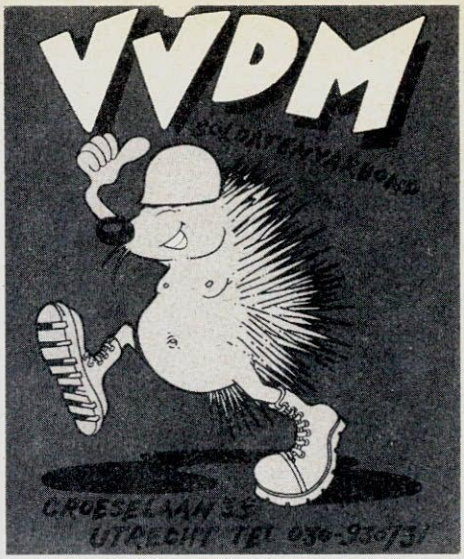

van een soldatenvakbond is. Met kazernewerk wordt de soldaten duidelijk wat je er aan hebt om lid te zijn van een vakbond, ook al zit je maar veertien of zestien maanden in het leger.

Ook dat is iets waar de soldaten uit het artikel van Wim Heij het mee eens zijn: een soldatenvakbond moet aan de slag op de kazernes en daar problemen en mistoestanden oplossen. Sinds het begin der zeventiger jaren probeert de VVDM dit te doen door het werken met kazerneafdelingen en kontaktmaten. Bij hen kunnen soldaten terecht met problemen en moeilijkheden, juridische hulp e.d. In het algemeen werkt dat vrij aardig, hoewel op sommige kazernes wel eens een slagvaardige afdeling ontbreekt. Dit blijft een probleem zolang er gewerkt wordt met dienstplichtigen; het afzwaaien van enkele aktieve soldaten kan het werk wel eens op een lager plan brengen.

Pas als soldaten via kazernewerk de soldatenvakbond hebben leren kennen is het mogelijk ze te interesseren voor landelijke zaken die dienstplichtingen raken, als bijv. fatsoenlijke bezoldiging, kwesties van vergoeding voor overwerk en kunnen soldaten proberen daar gezamenlijk wat aan te doen.
Dat een aantal soldaten die in het artikel aan het woord komen de vakbonden beschouwen als politieke klubs is te betreuren. Het zijn vaak zaken als kernwapens waarmee de landelijke pers gehaald wordt. Maar ▶

soldaten zijn als pionnen: de en passant geslagenen

deze zaken kunnen nooit de belangrijkste aktiepunten van een soldatenvakbond zijn.

De belangrijkste aktiepunten moeten op het gebied van het leef- en werkklimaat van dienstplichtigen liggen. Het is jammer dat de soldaten uit het artikel nooit tijdens hun diensttijd op de algemene ledenvergadering van de VVDM zijn verschenen. Daar wordt het beleid van de VVDM bepaald en hadden zij hun standpunten kenbaar kunnen maken. Iedereen die nog in dienst zit is daar natuurlijk nog steeds welkom.

Hans Scholten,
secretaris van de VVDM

Reaktie van de AVNM

De woelige jaren '60 zijn voorbij en het sensationele werk is gedaan. De dienstplichtige hoeft niet meer voor een beetje zakgeld te werken, hoeft niet Jan en alleman te groeten en beschikt over een minimum aan sekundaire arbeidsvoorwaarden. Zo onbegrijpelijk is het dan ook niet, dat de soldaten niet meer in grote massa's demonstreren en uiting geven aan een absoluut en onverdeeld ongenoegen. Ook wij constateren dagelijks op de kazernes, dat velen een houding hebben van „het zal mijn tijd wel duren". En zelfs zijn er soldaten die alle voorzieningen prima vinden en geen behoefte hebben aan meer.

Terecht wordt in het artikel „Dienstplichtigen en „hun" vakbonden" opgemerkt, dat ten dele hiervan de oorzaak is, dat door de vervroeging van de dienstplicht steeds meer schoolverlaters deel uitmaken van het dienstplichtigenbestand, een kategorie die voor het eerst over een eigen „salaris" beschikt en aldus blij is met ieder tientje dat hij krijgt.

Wanneer wij echter de vraag stellen: „Hoeveel heb je voor de dienst verdiend", of in geval van direkte schoolverlating, „hoeveel zou je verdiend hebben, als je gewoon als burger aan het werk gegaan zou zijn", barst de verontwaardiging los. Velen zijn in netto inkomen een faktor 2 gezakt en sommigen hebben hun kamer moeten opzeggen, waardoor die na het verlaten van de dienst in moeilijkheden komen. En dan spreken we niet over de klachten, die wanneer de tongen eenmaal los komen over de kazerne of de arbeidsomstandigheden, naar voren komen.

Moeten de klachten door de vakbeweging uit de soldaat getrokken worden? Misschien wel; dat er zaken zijn, die als principieel onrechtvaardig worden ervaren is zeker. De soldaat is echter minder bereid dan vroeger om hiervoor de straat op te gaan en zijn ongenoegen van de daken te schreeuwen. Waarschijnlijk daaraan heeft de AVNM zijn groei te danken: Velen zijn van mening dat door overleg in het huidige tijdsbeeld meer wordt bereikt dan met enthousiaste demonstraties. Genoeg bereikt? Nee dus; er is veel bereikt, maar nog bij lange na niet voldoende om over een rechtvaardige situatie te kunnen spreken.

In dit milieu is wel sprake van een zekere verlegging van aktiviteiten. De individuele belangenbehartiging treedt steeds meer op de voorgrond; de AVNM houdt zich dan ook in belangrijke mate bezig met het assisteren van de dienstplichtige bij problemen als overplaatsing, vervroegd uit dienst treden, straf- en tuchtzaken, geëiste schadevergoedingen en ga zo maar door. Het fungeren als rechts- en wetswinkel kan een tweede doelstelling van de belangenvereniging(en) genoemd worden. Van belang daarin is het feit dat de belangenvereniging onafhankelijk is en over ervaren bijstand beschikt. Hoewel het jammer is dat hierdoor de steun voor het streven naar rechtvaardige arbeidsverhoudingen in het algemeen dreigt te verzwakken. Toch gelooft de AVNM dat aan de behoefte voor individuele bijstand niet voorbij gegaan mag worden.

Zaak blijft echter er hiernaast de nadruk op te leggen, dat het einde van de vakbeweging niet daar is, zolang nog steeds maar een klein deel van de bevolking voor de behoefte van de maatschappij aan een dienstplichtleger op moet draaien en daarvoor onvoldoende gekompenseerd wordt.

Bas de Way
voorzitter van de AVNM

vervolg van pag. 21

Ik voel het als een bevrijding. De druk was te groot. Ik denk niet dat ik het veel langer had volgehouden. Er is nu een nieuwe wereld voor me opengegaan. Voor mij geen marine meer. Ik zeg duidelijk: voor mij. Ik heb verder niets tegen de marine. Heb het er ook een tijdlang naar mijn zin gehad. Ik heb leren leven in een groep. Best moeilijk trouwens. Ik heb er een stukje levenservaring opgedaan met z'n positieve en negatieve kanten. Ieder moet voor zichzelf maar weten of hij voor bijvoorbeeld de marine kiest. Sommigen voelen er zich hun hele leven in thuis. Maar ik wil het niet meer, of beter: ik **kan** het niet meer.
Ik wil een nieuw leven beginnen. Ben bezig met windmolens als alternatieve energiebron. Daar zie ik veel in. De kerncentrales moeten weg. Ik ben ook actief in de vredesbeweging. Er moeten andere wegen gevonden worden om conflicten op te lossen. Werk heb ik pas net gevonden. In mijn eigen vak elektronica. Het viel me wel tegen, dat me dat nog zoveel moeite heeft gekost.

Hans Schonk

Een beroepsmilitair kreeg gewetensbezwaren

Robert van der Spoel, 25 jaar oud, was ruim zes jaar beroepsmilitair bij de Koninklijke Marine. Deed uiteindelijk een beroep op de wet gewetensbezwaren militaire dienst. Werd na enkele maanden als zodanig erkend. Geen alledaagse zaak dus. Raadsman Hans Schonk, tevens redactie-lid van EGO, had een gesprek met hem.

Je was 18 jaar toen je naar de marine ging. Waarom wilde je dat?
Ik wilde zelfstandig zijn. Weg van het ouderlijk huis. Op eigen benen staan. Bovendien kon ik een elektronica-opleiding volgen. Een vurige wens van mij. En dan nog verdienen ook. Geld had ik tot dan toe nooit gehad. Varen leek me ook leuk. Wat van de wereld zien. Die kans kreeg je niet zo gauw. Maar onafhankelijk zijn, dat vond ik het belangrijkste.

Ik hoor je niet praten over militair-zijn. Hoe komt dat?
Dat je ook nog militair was, kwam voor mij op de laatste plaats. Daar heb ik nauwelijks bij stilgestaan. Ik zag het hoogstens als een bijkomstig ongemak. Je vaderland verdedigen tegen een denkbeeldige vijand, dat stond heel ver van me af. Toen ik werd aangenomen, werd er ook bijna alleen maar over een baan gesproken. Dat militaire werd zeker niet benadrukt. Tenminste, zo kwam het bij me over.

Kwamen je verwachtingen een beetje uit?
In het begin dacht ik dat alles even mooi zou zijn. Dat was natuurlijk niet zo. De negatieve kanten ga je pas later zien. Toch vond ik de eerste drie jaar eigenlijk helemaal zo gek nog niet. Ik kreeg de opleiding die ik wilde. Varen vond ik wel leuk. Ik had veel geld. Toch wel een onbezorgd leventje eigenlijk.
Je moest je wel erg aanpassen. Altijd doen wat er gezegd werd. Niet zeuren. Maar dat stoorde me toen nog niet zo.
De gesprekken waren heel oppervlakkig. Je leefde in een heel klein wereldje. Je wás marine, 's morgens, 's middags en 's avonds. De buitenwereld kwam steeds verder van me af te staan. Nadenken deed ik nauwelijks. Daar kwam ik niet aan toe. Ik leefde van de ene dag in de andere. Vooral tijdens het varen.

Daarna is er toch iets veranderd. Hoe kon dat?
Ik ging de korporaalsopleiding in. Kwam zo een tijdlang aan wal. Ik ontmoette meer mensen buiten het enge marinewereldje. Ging ook weer kranten lezen. Zo werd ik voor het

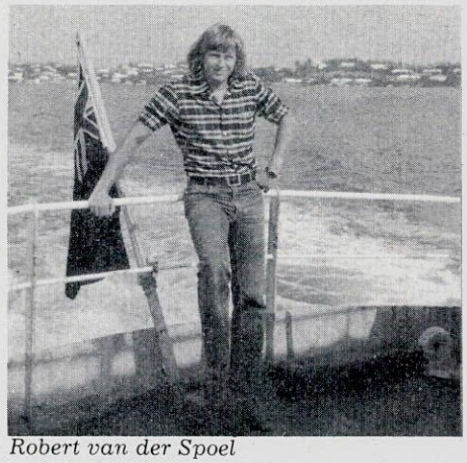
Robert van der Spoel

eerst van m'n leven echt aan het denken gezet. Over mezelf, over de marine, over allerlei wereldproblemen. Ik begon aan veel dingen te twijfelen. Werd steeds kritischer. Daardoor ging ik ook moeilijker functioneren. Ik kreeg conflicten met mijn maten en superieuren. Die begrepen in het algemeen niet zoveel van mijn ideeën. Dat is een lang proces geworden, waarin ik steeds meer alleen kwam te staan. Zelf kwam ik meer en meer in gewetensnood. Ik las over de afschuwelijke effecten van kernwapens. Begon het absurd te vinden dat je x maal de wereld kon vernietigen en elkaar daarmee bedreigde. Ik ging meelopen met kernwapendemonstraties. Langzaam maar zeker kon ik ook andere geweldsmiddelen steeds minder met mijn geweten in overeenstemming brengen. Ook vond ik het vreselijk dat de krijgsmacht zoveel geld opslokt, terwijl een groot deel van de mensheid van honger omkomt.
Ik bespeurde bij me zelf ook een groeiend verzet tegen het zwart-witdenken: wij zijn goed en zij (de russen) zijn slecht. Ik werd toen ook prompt voor communist uitgemaakt. Zo werd het almaar moeilijker voor me. Mijn resultaten bij de opleiding werden ook steeds slechter.

Je hebt toen wel met anderen over je problemen gepraat?
Ja, ik had een paar vrienden met wie ik wel kon praten. Dat had ik ook hard nodig, want ik had het niet allemaal op een rijtje. Toen heb ik ook contact gezocht met de humanistisch raadsman. Met hem heb ik veel gesprekken gehad. Dat was heel fijn. Die liet je tenminste tot je recht komen. Had begrip voor de situatie. Ik kon mijn eigen ideeën kwijt zonder te worden beïnvloed. Zo kon ik me zelf zijn en de zaken langzamerheid beter overzien. Die raadsman drong je nooit iets op. Liet je wel altijd merken dat het jouw leven was. Dat jij zelf de beslissingen moest nemen en niet hij of een ander. Ook in moeilijke situaties. Dat je je leven moest invullen zoals jij dacht, dat dat het beste was. Ik heb daar erg veel steun aan gehad. Hij was een soort tussenpersoon, waardoor ik de dingen veel helderder ging zien.

Uiteindelijk heb je een beroep gedaan op de wet gewetensbezwaren. Waarom?
Ik heb die beslissing genomen, omdat ik niet meer anders kon. Het logische gevolg van een ontwikkeling die ik niet meer kon tegenhouden. Ik kwam steeds meer onder druk te staan. Ik kón gewoon niet meer meedoen.

Vind je dat je na dat beroep op de wet goed door de marine bent behandeld?
Ja, dat is heel correct gegaan. Ik kreeg onmiddellijk een vredesplaatsing. Werd op een visserij-inspectieboot geplaatst. Daar werd ik ook door de commandant goed opgevangen. Wel hadden een aantal opvarenden moeite met me. Ze konden mijn standpunten maar niet begrijpen. Ik werd als een soort verrader gezien, uitgemaakt voor communist en PSP-er.
Dat veranderde trouwens na verloop van tijd wel. Ik werd toen veel meer geaccepteerd en uiteindelijk zelfs door de meeste mensen gerespecteerd.

Je moest je bezwaren voor een commissie verdedigen. Hoe ging dat?
Dat is een goed gesprek geweest. Wel moeilijk natuurlijk. Maar ik had mijn bezwaren ook al in een uitgebreide toelichting op papier gezet. Dat werd erg op prijs gesteld. Ik vond het gesprek tamelijk kort, maar had wel het gevoel dat ik tot mijn recht kwam.

Nu ben je erkend als gewetensbezwaarde en inmiddels alweer een aantal maanden uit de marine. Hoe voelt dat?

vervolg op pag. 20

EGO: verlicht je lasten

Een veelzijdig kunstenaar

Jozef Cantré

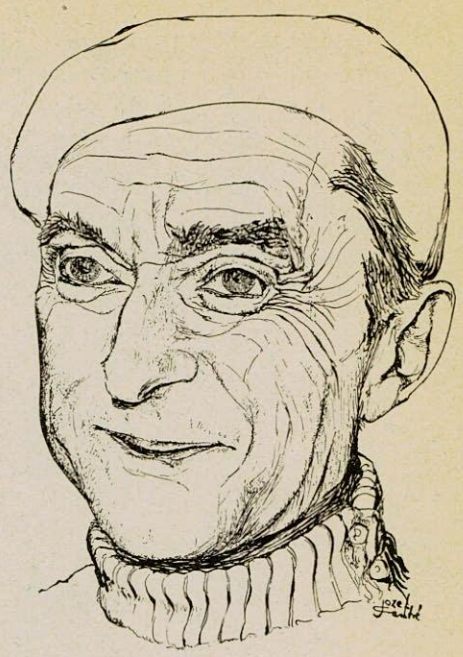

Zelfportret (tekening)

De moderne houtsnede heeft over de ganse wereld grote bekendheid gekregen door Frans Masereel, de kunstenaar en wereldburger die met groot uitbeeldingsvermogen en aangeboren visueel geheugen, de ganse samenleving van meer dan een halve eeuw met zijn gudsen het hout in wit en zwart gestalte gaf. Nu eens waren zijn afgedrukte prenten aanklachten tegen kapitalisme, militarisme en onderdrukking, dan weer verheerlijkte hij het leven en de menselijkheid in al hun vormen.
De ommekeer van de facsimilé-houtsnede naar de origineel-scheppende houtsnede en gravure manifesteerde zich in Vlaanderen rond de jaren 1920 en nam direct een grote vlucht onder aanvoering van de Antwerpse groep „Lumière". De kunstenaars Frans Masereel, Jan Frans en Jozef Cantré, Joris Minne en Henri van Straten worden in deze ontwikkeling „De Vijf" genoemd, hoewel een eigenlijke groep nooit heeft bestaan. De vijf zijn diegenen die elkaars werken, artistieke en geestelijke drang leerden kennen en getrouw aan hun eigen geaardheid en een groot geloof in de grondige vernieuwing van de houtsnede, zich inzetten voor de beoefening van een kunstvorm, waar buiten de verscheidene artistieke en menselijke uitingen, niet volledig zouden kunnen worden verklaard.

Jozef Cantré aan wie we dit artikel zullen wijden, werd in Gent geboren op 2 december 1890. Jozef's broer, Jan Frans, tekenaar, schilder en houtsnijder, werd 4 jaar eerder geboren, doch stierf in 1931. Jozef leerde tekenen en modelleren op de Koninklijke Akademie van Schone Kunsten in Gent onder leiding van Jean Delvin en F. Metdepenninghen. Hij bracht zijn leertijd door op verschillende ateliers, waar beeldhouwen in steen en hout werd onderwezen. In Gent leerde hij ook de schilders kennen, die later de meesters van het Vlaamse expressionisme genoemd zouden worden, zoals Gustave de Smet, Frits van den Berge en Albert Servaes.
Hij trok met hen naar de kunstenaarskolonie aan de Leie, St. Martens Latem. Daar werkten zij met Karel van de Woestijne aan de eerste steenlegging van het Vlaamse expressionisme, gedreven door een afkeer van het bleke impressionisme en het weke symbolisme. Ook de in Antwerpen geboren Constant Permeke, later de belangrijkste schilder van zijn generatie, voegde zich bij zijn kunstbroeders aan de Leie. Ondertussen werd Cantré leraar aan de

Liggende vrouw (houtsnede) 1936

Gentse Akademie, waar hij zelf zijn vormingslessen had ontvangen.

Nederlandse periode

Hij was als zoveel Vlaamse intellectuelen en kunstenaars, die jong waren toen de eerste wereldoorlog uitbrak, een enthousiast aanhanger van de Vlaamse zaak en een overtuigd democraat. Hij verzette zich aktief tegen de achteruitzetting der politieke en culturele idealen van het Vlaamse volk binnen de Belgische staat. In dat verband aanvaarde Cantré een benoeming gedurende de oorlogsjaren 1914-1918 als professor aan de Universiteit van Gent. Uiteraard werd aldaar in het Vlaams gedoceerd, wat voordien niet het geval was.
In 1918 week Cantré naar Nederland uit en heeft hij 10 jaar in Blaricum gewoond en 2 jaar in Oisterwijk. In ons land zocht hij zijn vrienden Gust de Smet en Frits van den Berge op. Zij werkten in het Gooi met andere uit Vlaanderen gekomen kunstenaars in de trant van het expressionisme en ontdeden zich voorgoed van het impressionisme en het symbolisme. Ze werden opgenomen in de kring van hun Nederlandse kunstbroeders en in het algemeen is de samenwerking voor beide kanten vruchtbaar geweest. Er zijn heel wat Vlaamse kunstenaars na de eerste wereldoorlog verbannen en uitgeweken naar landen rond België. Voor Jozef Cantré zijn vorming is ons land bijzonder heilzaam geweest. Juist hier onderging hij, wat hij in de Vlaamse samenleving niet vinden kon: ruimere en modernere opvattingen. De uitwisseling van kunstenaars, die in onze tijd op gang is gekomen, bestond in de 20-er jaren niet.

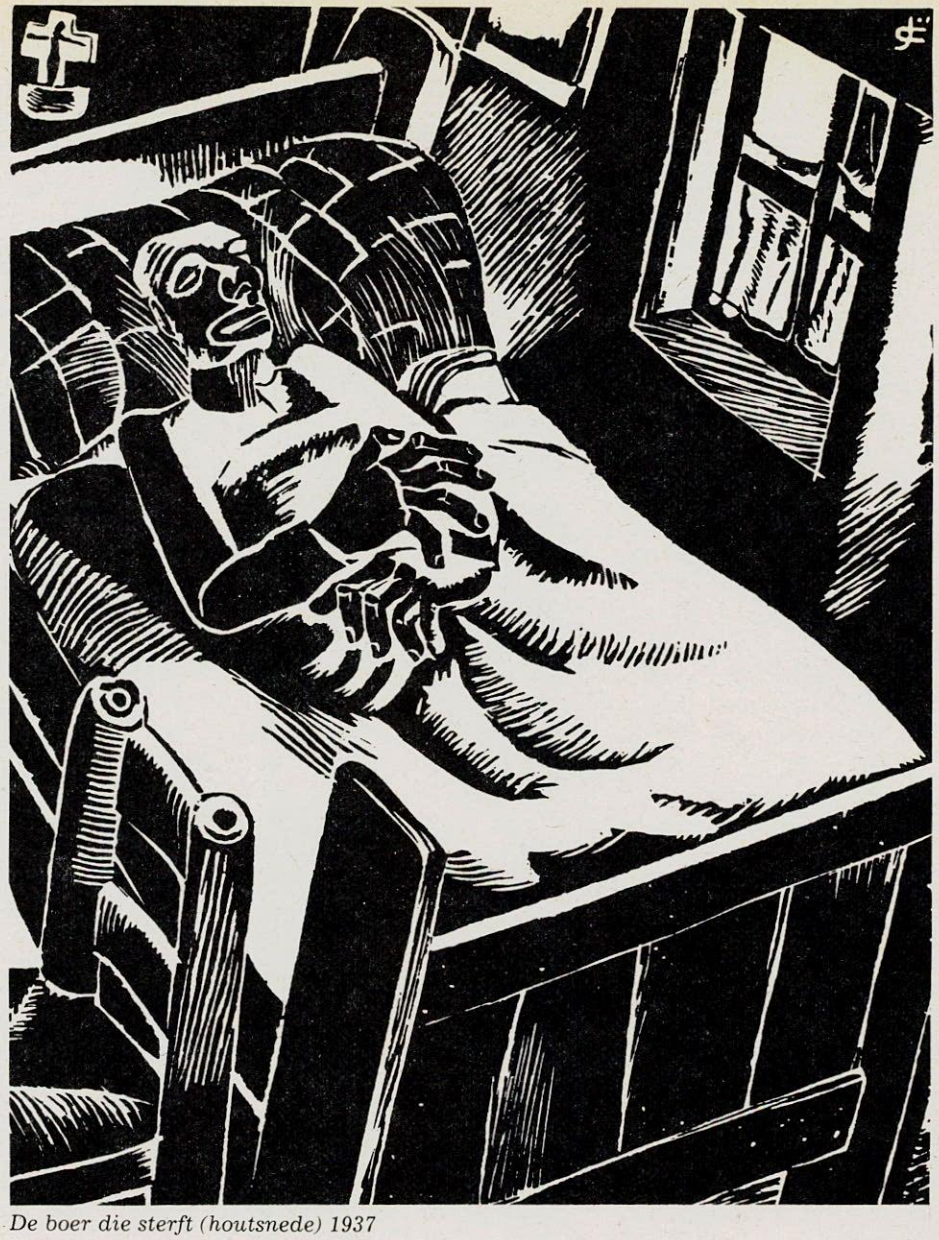

De boer die sterft (houtsnede) 1937

Zorgvuldigheid

Steeds weer verraste Cantré's werk ons door de eerbiediging van het natuurlijk lijnenpatroon van het hout, dat hij met grote zorgvuldigheid, met ontzag voor de eigen taal van deze levende materie, nauwgezet volgde met een feilloos gevoel voor evenwicht. De aard van het materiaal dwong hem zich te beperken in datgene wat hij aan het hout toevertrouwde en dat hem bij de uitoefening van zijn werkzaamheden geen tussentinten toestond. De strakke contouren, die juist zijn tekeningen zo aantrekkelijk maken, vermeed Cantré als houtsnijder.
In Nederland kwam Cantré o.m. in contact met het bekende door jonge katholieken opgerichte letterkundige maandblad De Gemeenschap, dat nauwe verbindingen onderhield met De Vrije Bladen, waarvan de letterkundige H. Marsman de centrale figuur was.
Houtsneden zijn bijzonder geschikt voor illustratie van tijdschriften en boeken. Cantré maakte houtsneden voor het maandblad De Gemeenschap en ook voor de uitgaven van de gelijknamige uitgeverij.

Ook de toentertijd zo bekende uitgeverij De Wereldbibliotheek telde hem gaarne onder haar medewerkers.

Van vele kanten stroomden hem de opdrachten toe. Zijn houtsneden zijn dan ook in vele oudere boeken te vinden.

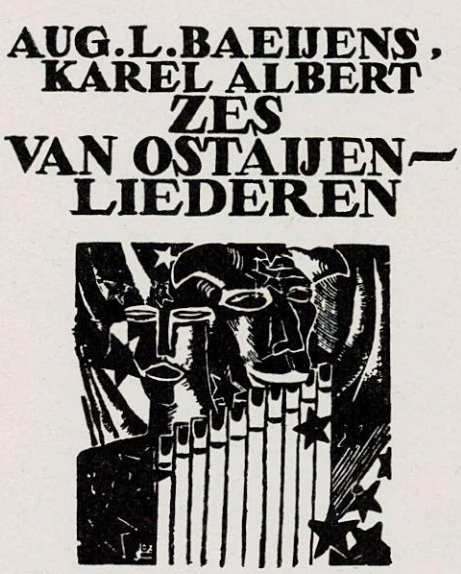

Boekband van Ostayen

Een sterk aspect van zijn boekverluchting ligt in Cantré's grote literaire ontvankelijkheid. De diepste gedachten van bepaalde auteurs verstond hij intuïtief, soms beter dan de betrokkenen zelf, die verbaasd waren bij het zien van de prenten. Voor de schrijver Karel van de Woestijne gold dat in het bijzonder. Cantré's bladen voor „Christophorus" en „De boer die sterft" zijn dan ook zeer bekend. Niet alleen was Jozef Cantré houtsnijder en tekenaar, ook als beeldhouwer heeft hij tal van bijzondere kunstwerken vervaardigd. Hij beeldde geen voorbijgaande indrukken uit, maar trachtte steeds een breed-menselijke gedachte voor te stellen. En die gedachte bracht hij tot werkelijk leven in de steen of het hout die aan zijn materie verbonden waren. In ons land maakte hij een gedenkteken voor de Vlaamse dichter René de Clercq, dat geplaatst werd op diens graf in Lage Vuursche. Hij ontwierp ook een monument voor de internationaal beroemde Nederlandse bariton-zanger John Messchaert, dat in Hoorn werd geplaatst.

Terug in Gent

In 1930 kon Cantré weer naar Vlaanderen terugkeren. Hij vestigde zich in zijn vaderstad Gent en ging meteen weer aan het werk. Ook op het gebied van de sierkunst was hij zeer bedreven. Met andere kunstenaars werkte Cantré o.a. mee aan het fresco van de monumentale arcade van het Albertpark in Gent. Geruime tijd gaf Cantré ook een cursus in moderne typografie en illustratie van het boek aan het hoger instituut voor architectuur en sierkunsten in Brussel. Boekverzorging had zijn hart.
De indrukwekkende kop van de componist Peter Benoit werd in steen door hem vereeuwigd en is te zien in het grote openlucht-beeldenpark Middelheim in Antwerpen.

Levenswerk

Het levenswerk van Jozef Cantré kunnen we gerust noemen het machtige, vijf meter hoge monumentale beeld op het Gentse Wilsonplein. Het werd in 1948 onthuld ter ere van de in 1938 gestorven staatsman en volksleider Edward Anseele. De oorlog had de afwerking vertraagd. „Vader Anseele", zoals het proletariaat van Gent hem in kameraadschap aansprak, was zelf uit de arbeidersklasse voortgekomen en zijn ganse leven werd door het streven naar recht en lotsverbetering voor de minderbedeelden, bezield. Het is de grote verdienste van Jozef Cantré, dat hij dit aspect volledig tot uiting heeft doen komen.
Dicht tegen hem aanleunend, als groeiend uit zijn lichaam, staan de vertegenwoordigers van het volk rondom hem geschaard: de vrouwenfiguur, de mijnwerker, de visser, de grondwerker, voor allen heeft hij zich ingezet. Deze groep volgt in een machtige golving de gehele beweging van het lichaam en onderstreept de kracht en energie die uit de gestalte spreekt. Het rode, uit het noorden afkomstige Balmoral graniet leent zich uitstekend tot een gevoelige uitbeelding naar vorm en inhoud. Idee en persoon leven in Cantré's meesterwerk, dat zijn weerga niet kent. Het is de moeite waard om alleen al voor dit monument een reis naar Gent te ondernemen.
Cantré's laatste werk was het uit steen hakken van de figuur van Uilenspiegel, dat de stad Gent besteld had als versiering van een harer gebouwen. Een Vlaamser afscheid van het leven was voor Josef Cantré, toen hij op donderdag 29 augustus 1957 op 66-jarige leeftijd plotseling overleed, niet denkbaar.

Jan Kooijman

Kop van Peter Benoit (beeldhouwwerk)

Monument Ed. Anseele (beeldhouwwerk)

autoritreiteren

lezers schrijven

Beste redaktie, *Middelaar, 29 april 1982.*

Met veel belangstelling heb ik het interview met Hylke Tromp in het aprilnummer van EGO gelezen. Een uitstekende afronding van de serie „Geen blad voor de mond", waar EGO heel wat tijd en denkwerk in heeft gestoken, schat ik zo.
Maar jullie zijn er nog niet klaar mee. Nu kan de diskussie pas echt beginnen. Zonder nu defensie-ministers, GV-ers of militairen voor de voeten te lopen – want die zijn thans aan de beurt – wil ik van mijn kant enkele opmerkingen maken.

1. Hoe helder en konsekwent Tromp ook is in zijn betoog, toch hanteert hij een dubbel begrip „kerk". Namelijk a. een soort ideale kerk, die volgens oorspronkelijke hoogstaande normen te werk gaat en b. een kerk, die deze normen heeft prijsgegeven en zich nog slechts met haar uiterlijke façade bezighoudt.
Mijns inziens is het het meest radicaal en het meest wáár als je stelt, dat die ideale kerk niet bestaat en nooit bestaan heeft. Er bestaan alleen kerken (meervoud!), die wezenlijk niets meer met de oorsprong te maken hebben. En die zuivere ongerepte oorsprong is ook maar een sprookje.

2. De GV-er, die uit naam van deze kerk in de krijgsmacht optreedt, dient zich dit te realiseren. Zijn opdracht gaat niet verder dan die van „moreelsofficier". Wat hij namens een ideale (=denkbeeldige) kerk meent te moeten doen, dat doet hij in feite volgens eigen geweten en op eigen risico. Dit laatste geldt trouwens reeds voordat hij de krijgsmacht binnenkomt.

3. Van de gelovige christen kan in de kern hetzelfde worden gezegd. Zijn risico is echter doorgaans niet zo groot, omdat zijn persoonlijk engagement niet zo totalitair is als dat van een dominee of priester.

4. De kerkmensen en de humanisten vallen zodoende op hetzelfde uitgangspunt terug. Alleen vanuit universele, voor iedere mens geldende waarden en normen kunnen beiden legitiem handelen. Eén van die normen is: Gij zult niet doden.

5. Volgens mij is de GV niet de geëigende instantie om een ideële aanval te doen op het militaire systeem. De kerkelijke GV-ers zijn daartoe helemaal niet zo best toegerust, de humanistische wellicht beter. Ik verwacht slechts doorslaggevende mentale veranderingen binnen de krijgsmacht door beïnvloeding vanuit de burgersamenleving.

6. Door wie de GV-ers betaald dienen te worden? Bovenstaande logisch doorgedacht is het niet onredelijk, dat de krijgsmacht hen betaalt voor hun diensten als „moreelsofficier". Maar voor hun pogingen om het militaire apparaat met deugdelijke argumenten het vuur na aan de schenen te leggen, kan men van de krijgsmacht geen geldelijke tegenprestatie verwachten. Voor deze inspanning zullen ook de kerken geen beloning uitreiken.

Ik wilde dit nog even kwijt. Misschien vooral, omdat ik in het vijfde deel van „Geen blad voor de mond" (oktober 1981) toch nog teveel als de RK-aalmoezenier werd afgeschilderd. Terwijl ik dat zelfs toen in het vormingswerk op de Vlasakkers allang niet meer was. Niet in mijn eigen ogen en ook niet in de ogen van de kursisten – ik liep in burger en diende me aan als kursusleider. Wél, daar zat het probleem, in de ogen van de hoofdaalmoezeniers en de militaire leiding.

Tenslotte wens ik EGO nog veel sterkte en sukses.

Flip Stein (ex-kursusleider
RK-vormingscentrum voor militairen „De Vlasakkers")

boeken

NIEUWGUINESE SOLDAAT

De soldaat, smal en lenig als een zweep,
pas negentien en ongeschoold, doch
boordevol plannen die hijzelf niet begreep,
leefde vooralsnog bij de dag.

Opgetogen lette hij op zonsondergangen
zocht de naam op van ieder musje, elk meesje,
bad godvruchtig en zijn geheime verlangen
was eerlijk gezegd een niet te kuis meisje,

Voor wie hij de allereerste was, vanzelfsprekend.
Hij zoop, zweette, vloekte, plaste in een boog,
zag gesneuvelden, schoot op schimmen en uitgerekend
door het cantinedak – hij had nog veel voor de boeg.

De Papoea's, de moesson, de kartellijnig
verlopende bergen, de leprozen in het woud?
Dat waren gegevens, daarmee schoot je weinig
op, minder dan met Tiger Beer of Black & White.

Nauwelijks vermoedde hij het bestaan van stress,
iets van angst en isolement, niets van liefde,
in dat paradijs – later genoemd „die zware tijd" –
toen hij een paar maanden onkwetsbaar leefde.

Bouke B. Jagt

Bouke B. Jagt, geboren 1943. Behalve de dichtbundel Gerart van Velsen (1967), verschenen van hem verspreide gedichten in dag- en weekbladen. in 1978 debuteerde hij met de verhalenbundel „De muskietenoorlog en andere verhalen". Deze bundel omvatte verhalen, die zich bijna allemaal in het voormalige Nederlands Nieuw-Guinea afspeelden (begin van de jaren zestig). Stuk voor stuk sfeerverhalen.
Na twee romans („Pijnboomspook" en „Onder de wolkenwals") verscheen onlangs zijn (tweede) gedichtenbundel „Wapenrok". De bundel bevat, in tegenstelling tot wat de titel doet vermoeden, slechts enkele gedichten over de militaire dienst. Eén daarvan drukken we hier af.

„Wapenrok" werd uitgegeven door Elsevier-Manteau, Amsterdam. Prijs ƒ 13,90.

WORD ABONNEE,

Wie zich abonneert, krijgt enkele jaarboekjes als welkomstgeschenk. Stort ƒ 12,– op postgiro 480414 van Hoofdraadsman Hum. GV te Zeist, onder vermelding van „nieuwe abonnee".

EGO OOK NA JE DIENST-TIJD

boeken bladen brochures

Polemologie

Vredeswetenschap of polemologie is een wetenschap die zich bezighoudt met de oorzaken van de oorlog en de voorwaarden voor de vrede. Zij tracht door vergroting van kennis en inzicht een bijdrage te leveren tot redelijker internationale politiek en daardoor de oorlog terug te dringen en de vrede te bevorderen.
Het is nog een vrij jonge wetenschap die vooral na de 2e W.O. is opgekomen uit verontrusting over de atoomwapens.
Van de hand van prof. mr. B. V. A. Röling (oud-direkteur van het Polemologisch Instituut te Groningen) verscheen enige tijd geleden „Vredeswetenschap, inleiding tot de polemologie".

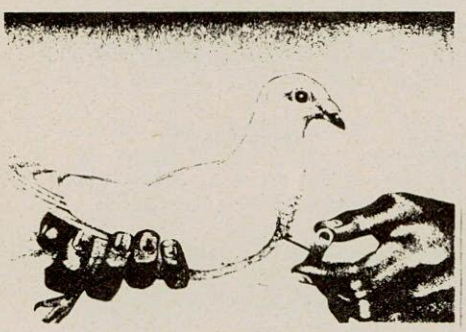

Behandeld worden o.a. het wapenprobleem, de wapenbeheersing, vrede en gerechtigheid, het armoede- en ontwikkelingsprobleem, de mensenrechten, het milieuvraagstuk en de wereldorganisatie.
Door de heldere uiteenzettingen maakt Röling met dit boek de vredeswetenschap voor een breed publiek toegankelijk.
„Vredeswetenschap", een grondige herziening van het eerder verschenen „Polemologie", werd uitgegeven door uitg. Spectrum te Utrecht (Aulapocket nr. 695). Prijs *f* 15,–.

Totaalweigeraar

Op 7 januari 1981 moest Stephan Kraan opkomen in militaire dienst. Hij doet dat niet en duikt onder. Als totaalweigeraar. Omdat voor hem „het leger niets anders is dan een bolwerk van macht, onderdrukking en onvrijheid, waar orde en tucht als heilig gelden".
Enkele maanden later wordt hij opgepakt. Hij gaat voor twaalf maanden de gevangenis in. Tijdens zijn onderduikperiode begon hij aan een dagboek, dat hij gedurende zijn verblijf

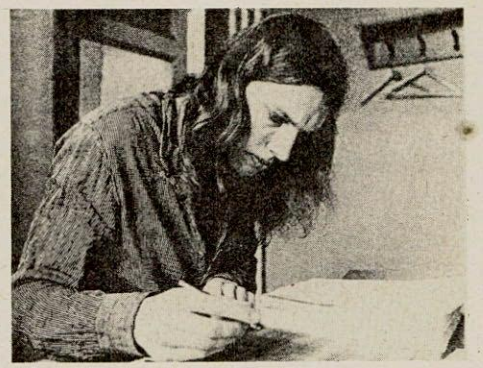

in de bajes voortzet. Dit dagboek is nu, met als titel „De mueslï bloeit", in boekvorm uitgebracht.
Het boek geeft de lezer een goed beeld van de persoonlijke motivaties die tot zijn totaalweigering leidden. Daarnaast is het, zonder ophef, een weergave van het dagelijks leven in de gevangenis. Kraan begon zijn dagboek om de verveling in de cel te verdrijven, voor zichzelf dus, maar het groeide uit tot een dokument. Anton Constandse voorzag het van een voorwoord.
„De mueslï bloeit, uit het dagboek van een totaalweigeraar" van Stephan Kraan werd uitgegeven door Peter van der Velden te Amsterdam. Prijs *f* 17,50.

Kernoorlog

In het boek „Als de bom valt . . ." beschrijft de Engelsman Peter Goodwin de gevolgen van een atoomoorlog. Het opmerkelijke van dit boek is dat het vooral ook over Nederland gaat (daar was kennelijk een Engelsman voor nodig!)

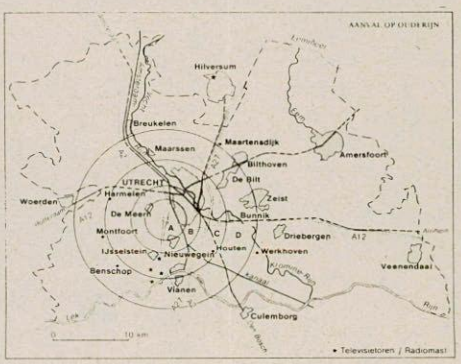

De gevolgen van een 1 megaton explosie aan de grond op Ouderijn.
Ring A: Totale verwoesting, 99% van de mensen komt om.
Ring B: Alles brandt uit, 90% komt om.
Ring C: De meeste mensen zullen ernstig gewond of verbrand raken
Ring D: De meeste gebouwen blijven staan, maar wel veel gewonden door rondvliegend glas.

De eerste hoofdstukken van het boek belichten de bedreiging en de technische kanten van de diverse kernwapens.
In het tweede gedeelte van zijn boek geeft Goodwin op realistische wijze weer wat er gebeurt vóór, tijdens en na een kernaanval op Eindhoven, Rotterdam en het verkeersplein Oudenrijn bij Utrecht. De gevolgen zijn huiveringwekkend.
Ondanks dat de auteur veel aandacht in zijn boek besteedt aan allerlei vormen van zelfbescherming, wekt hij geenszins de indruk te kiezen voor de massale aanmaak van schuilkelders. Integendeel, ook al komt Goodwin in zijn boek niet tot een duidelijke stellingname, het beschrevene liegt er niet om. Zijn beschrijving van de nasleep van een kernaanval ontneemt ieder weldenkend mens alle lust om ook maar aan een schuilkelder te denken.
Een op de Amerikaanse en Engelse situatie geschreven versie van zijn boek gingen aan de Nederlandse editie vooraf. Terecht oppert Hylke Tromp in zijn vóórwoord dat het aanbeveling verdient dat men spoedig zal komen tot een Russische en Franse uitgave.
Een voortreffelijk boek.
„Als de bom valt . . ." van Peter Goodwin werd uitgegeven door Rostrum te Haarlem. Prijs *f* 24,90.

WA-man

Kort geleden verscheen een herdruk van Theun de Vries' novelle „WA-man". Deze novelle schreef De Vries tijdens de bezetting van ons land (1943) en ze verscheen in 1944 als ondergrondse uitgave.
De Vries tekent haarscherp, aan de hand van het armoedige leven van kruidenierszoon Frans Dijkgraaf aan de rand van de Amsterdamse Jordaan, de omstandigheden waaronder in de jaren '30 de NSB opkwam.
Theun de Vries slaagt er op een zeer overtuigende manier in het maatschappelijk kader te schetsen waarbinnen mensen, die direkt of indirekt slachtoffer werden van krisis en werkloosheid, in de rijen van het fascisme werden gelokt.
In deze uitgave is een nawoord van De Vries opgenomen over het ontstaan van deze novelle.
„WA-man" van Theun de Vries werd uitgegeven door Van Gennep te Amsterdam. Prijs *f* 9,50.

Mariniers

Philip Caputo (auteur van „Mannen in oorlog") behoorde tot de eerstuitgezondenen naar Vietnam. Hij had zich als vrijwilliger voor de officiersopleiding van het Amerikaanse Korps Mariniers gemeld, in de periode dat president John F. Kennedy de Amerikaanse jeugd opriep wat voor het vaderland te doen.
Al vrij snel na aankomst in Vietnam komt Caputo er achter dat de „mooie

berichten

Herfst-weekend over seksuele relaties

De homowerkgroep van het Humanistisch Verbond organiseert van 24 tot 26 september een weekend onder het motto „humanisme, seksualiteit en relaties". Het is het vijfde weekend in zijn soort en het vindt plaats in vormingscentrum „Kapellerput" te Heeze (bij Eindhoven). Er kunnen 80 mensen aan deelnemen: homo's, maar ook zij die anders zijn, en ongeacht hun leeftijd of sekse. Wél wordt uitgegaan van een humanistische instelling, want vandaaruit wordt er in diskussiegroepen van gedachten gewisseld. Enkele onderwerpen waarover gesproken kan worden: waarden en normen, alleen zijn, pornografie, huwelijk en homoseksualiteit, biseksualiteit, kontakt maken enz. Er komt ook een vrouwengroep. De prijs voor het weekend bedraagt *f* 105,– en dat is inklusief de maaltijden, koffie/thee en beddegoed. Voor nadere informatie kan men schrijven naar de HV-homowerkgroep, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

kleine oorlog" niet bestaat. Caputo beschrijft op een uitstekende wijze het gevecht met de onbekende vijand en het vervlakken van normen en waarden.
Hij ontdekt ook al ras dat er verschillende maatstaven worden gehanteerd: een marinier die een handgranaat in een hut gooit is een moordenaar, een piloot die een dorp platgooit is een held.
Onder zijn kommando vermoorden zijn manschappen een aantal onschuldige dorpelingen. Caputo moet zich daar voor de militaire rechter voor verantwoorden. Na een lichte straf (schriftelijke reprimande) gaat

hij de dienst uit en sluit zich aan bij de Anti-Vietnambeweging.
„Mannen in oorlog" wordt besloten met een beschrijving van de val van Saigon.
Door de trefzekere procesbeschrijving van het moraalverloop onder de Amerikaanse soldaten zal dit boek de lezer nog lang heugen.
„Mannen in oorlog" van Philip Caputo is een uitgave van de Boekerij te Baarn. Prijs *f* 27,50.

De Opstoot

Goed nieuws voor liefhebbers van satirisch teken- en schrijfwerk. Een groepje enthousiastelingen heeft het aangedurfd om een satirisch blad uit

te gaan geven. Titel van het blad is „De Opstoot". Bekende tekenaars als Kamagurka, Willem, Len Munnik en Kees Willemen werken aan het blad mee. Er zijn in de loop der jaren al diverse pogingen ondernomen om een satirisch blad op poten te zetten. Zelfs een door de bekende Jan Nagel opgezet blad („Profumo") moest het na twee nummers weer af laten weten. De poging die nog het langst stand hield was „Gandalf".
Van De Opstoot zijn inmiddels al een aantal nummers verschenen en niet onverdienstelijk. Het tekenwerk is, tot nog toe, duidelijk het sterkste deel van het blad. De geschreven teksten steken daar nog wat schril bij af. Maar wie weet.
Aangezien vergelijkingsmateriaal in Nederland ontbreekt is misschien (voor sommigen) een aanwijzing dat het blad nog het meest weg heeft van het roemruchte Franse blad „Charlie Hebdo".
„De Opstoot" is te verkrijgen in de progressieve boekhandel in de randstad. Prijs per nummer *f* 2,50. Voor een abonnement kan men schrijven naar De Opstoot, Utrechtsedwarsstraat 23b, 1017 WB Amsterdam.

Wim Heij

EGO puzzle

Van het kruiswoordraadsel in het aprilnummer van EGO kwamen lang geen 25 oplossingen binnen, dus zullen we die van het meinummer er weer bij optellen. Eventuele prijswinnaars daarvan maken we bekend in het augustus/septembernummer. Oplossingen van de onderstaande puzzle dienen uiterlijk **18 augustus a.s.** in ons bezit te zijn. Bij voldoende oplossingen (minstens 25 dus) maken we hiervan winnaars bekend in het oktobernummer. Het gaat om boeken- of platenbonnen van *f* 25,–, *f* 15,– en *f* 10,–, dus vermeld ook even je voorkeur bij het inzenden van een oplossing.

In de vakjes van onderstaande raadsels dienen horizontaal en vertikaal dezelfde woorden te worden ingevuld. De omschrijvingen luiden:

1 maat
2 knikker
3 oud

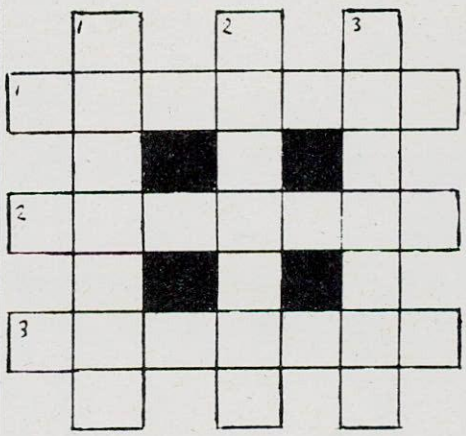

Oplossingen dus voor 18 augustus a.s. sturen naar: EGO-redaktie, Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist. Sukses en een prettige zomer gewenst (in juli en augustus verschijnt er geen EGO)!

EGO: je eigen bijdrage

KIJK NOU...
ZI-GEU-NERS!!
DAT TREKT MAAR... IN DIE CARAVANS EN WOONWAGENS...
'T IS EEN SCHANDE... MOOIE EENSGEZINSWONINGEN KRIJGEN ZE.....
... MAAR EVENGOED DE WEG OP... ZE ZIJN GEWOONWEG.... ONBESCHAAFD!
BARCELONA
?
gipsy queen
BLA-BLA